

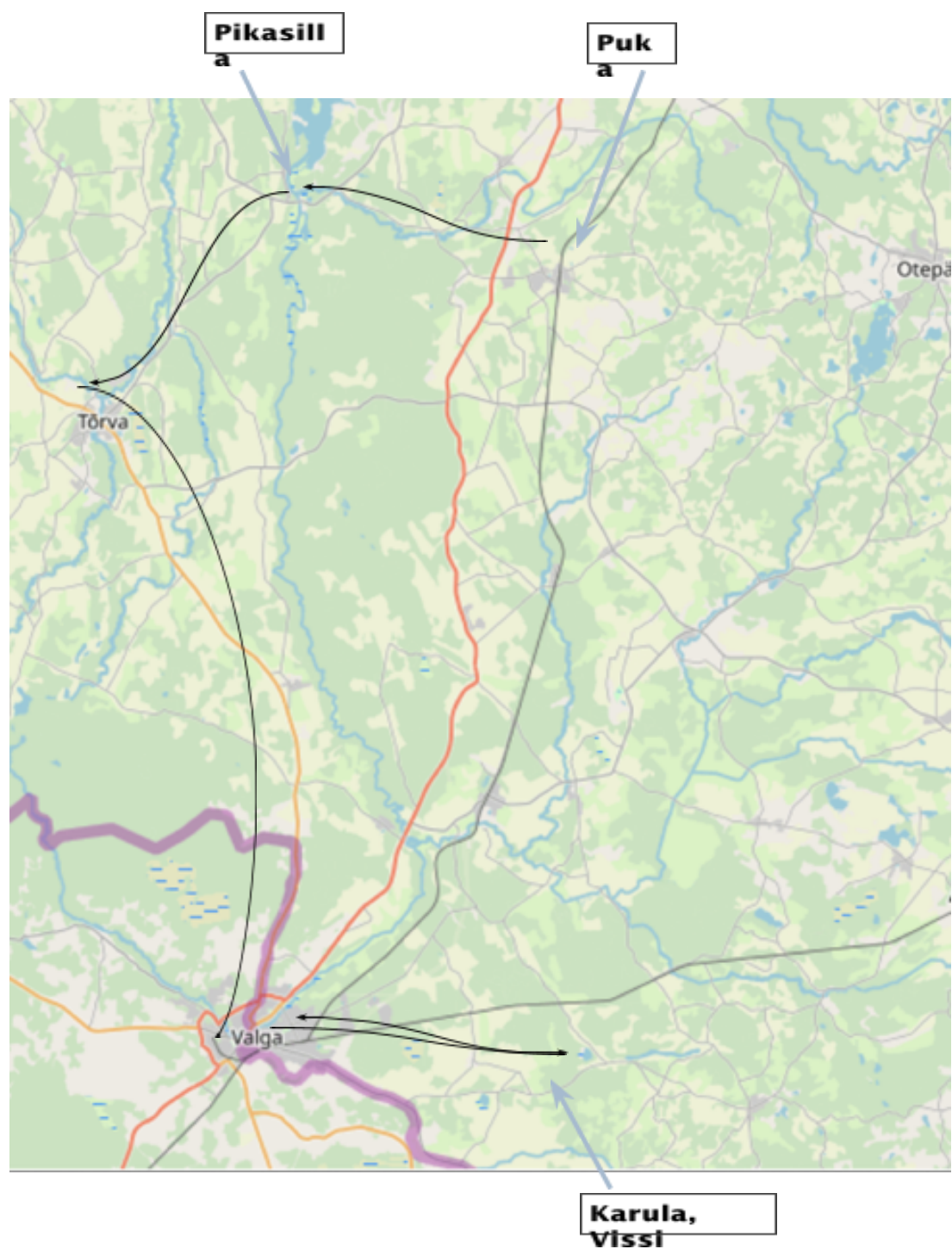
Pedagoogilise pensionäri pildiraamat 2018

mis värk oli ...

Ene-Silvia Sarv

31.12.2018.

Lõuna-Eesti rattaretk - ikka mööda maanteid, muide, ei mitte linnulennult või geograafilist suur-kaart mööda ...

© Ene-Silvia Sarv, 2019
 Kirjastaja: Ene-Silvia Sarv
 Toimetaja: Katri-Evelin Kont

Sisukord

Alustuseks lühidalt -	4
Pere ja muu kaasaskäiv	5
Suvesünnad – Hendrik Jaak ja Triinu-Liis	6
Eesti 100	10
Linnahalli lugu	11
Suurte poiste sünnadega sügisesse...	12
Ettevõtmisi Mähel	17
Härja Solba	21
Jõulud	22
Enesilviasarv ise	24
+30° C... +30° C... +30° C...	24
<i>Esimene siht – Helme kalmistu ja Helme</i>	25
<i>Teine siht – Valgamaa, Karula</i>	29
<i>Karula Õigeusu kirik</i>	32
<i>Tagasitee I – Karula-Valga-Tallinn</i>	35
<i>Karula Vissi ehk Pikkjärve kalmistu</i>	36
<i>Tagasitee II. Karulast Tallinna</i>	41
Kultuuri kuhjaga	43
Akadeemiline-professionaalne	45
Läti-Leedu haridusuuenduse (1987 jj) jälgedes	45
Leedu, 30. mai – 6. juuni	47
Läti, 6. – 9. august	51
Eesti 100 - haridus	53
Viive-Riina Ruus (3.09.1936 – 11.07.2018) – kolleeg ja sõber	
haridusuuenduses, teaduses, EHFis ...	55
HTMi Strateegiaprojekti sisend “Kõrg- ja kutsehariduse stsenaariumid	
2020 – 2035” - sisutoimetaja tegemised	58
Johannes Käis – olulist tänastele ja homsetele õpetajatele	60
Ukraina ja Georgia haridusmissioonid	62
Ukraina – hariduskontakte	62
<i>Georgia õpetajahariduse arendus</i>	66
Mõttetalguline	70
Talgujate tegemised	70
Kerilauad/rotaatorid	71
<i>Maakogu-kerilaud</i>	72
<i>Pärnu TG arengukava-kerilaud</i>	74
Koolist ja tagasi kooli	77
Klassijuhatatud klass Tartu 7. Keskkoolist	77
<i>Minu keskkooliklass 7. Keskkoolist, 55 aastat koolilõpust</i>	79
<i>Koolikuud Tabasalu Gümnaasiumis</i>	80
<i>Koolinädala(te) kõrvalkaja</i>	84
Kultuuri- ja hariduskongress Tallinn-Viljandi-Tallinn, 23-25. nov.	86
Kokkuvõtteks	91
Retsenseerimine-kommenteerimine	92
Muu tegevus	94

Alustuseks lühidalt - *mis sündis ja mis sai ette võetud, enamasti ka tehtud*

Mõned asjad on plaanis – ja ei saa ära tehtud, mõned asjad tulevad ja juhtuvad. Ja mõned on igihaljad oma korduvuses ... Esimeste seas on näiteks lõputu pere- ja professionaalse arhiivi korrastamine ning mõttetalguraamat. Juhtunud on nii põnevaid-väljakutsuvaid kui kurbi hüvastijätte. Taastulevate hulgas – sünni- ja mälestuspäevade tsükkel ja laupäevaõhtune meditatsioonitund ja kevadine lillede ümberistutamine ...

Kolm-neli suurt väljakutset 2018. aastal:

- enese sundimine-ahvatlemine uue arvutiga töötama (sünnib just siin ja praegu),
- toimetamise-tööd:
 - Balti kooliajaloo ingliskeelsete artiklitega “võitlemine” - toimetamisest kuni aruteludeni vanade heade sõpradega Leedust-Lätist,
 - Ene Graubergi projekti Kõrg- ja kutsehariduse stsenaariumid 2020-2035 tekstide sisutoimetamine,
- kolmratta “kodustamine” - matk Lõuna-Eesti radadel,
- 25-tunnine koolinädal - füüsika 8.-12. klassile + veel 2 kuud gümnaasiumis.

Neile sekka mitu konverentsi-ettekannet ja töörühma vedamist, veidi loenguid ja paar mõttetalgu-kerilauda, veidi magistritööde juhendamist-nõustamist, tublisti lugemist (st ka internetist väärt materjali otsimist), igakuine Talgujate klubi ja Talguakadeemia, Georgia ja Ukraina missioonid (õpetajakoolitus, koolikultuur) ... Mõned hüvastijäatud ajatusse-läinutega ja teretused tulijatega ...

Laste- ja lapselaste koolilõpud ja koolijätkud ja elukäigud ... Mõtted suguvõsade olnust ja olevast, jäetud ja tekkivatest jälgdest ... Ja klassi-kokkutulekud ...

Enesel hea asjadest ülevaade saada, kui need kirjas-pildis on. Sellest saab ühte-teist perele ja sõpradele jagatud, kui neil huvi peaks olema kunagi midagi kaeda.

Kokkuvõtvas tagasivaates saab öelda, et Mangi horoskoop läks täppi. Uskumatu, aga tõsi. Kui seda Maalehest jaanuaris lugesin (et palju tööalast-professionaalset tegemist, võimete proovilepanekud, ootamatuid väljakutseid jne), mõtlesin, et jama kõik - mul pensionil on mõnus ühte-teist nokitseeda, aga sedagi valin sedavõrd kuivõrd asi huvitav tundub. Tegelikult - tuli välja üks õige hullumeelne aasta ...

Pere ja muu kaasaskäiv

Ühe koolitee lõpp ja uue algus

Eks see ole ikka üks tähtis asi – kui üks kool läbi ja otsustamine ees.

See, et Hendrik kevadistel katsetel mitmesse Tartu kooli sisse sai – see oli küll vahva. Valiku tegemine ja siis vastupidamine - no seda on veel mitme aasta jagu ees.

Ise vahetasin ka 8. klassi järel kooli (ikka südame sunnil ...) ja üle-eesti õpetaja Vello Saage kirjandusklassi asemel olin hoopis autoremonti õppimas koos pinginaaber Aimega.

Põhikool läbi ja gümnaasiumi-tee kodust kaugel ette võetud. Vägev ja väljakutsuv, seda enam, et kaks kooli korraga käsil. Vastupidamist sel esimesel aastal on väga vaja. Küllap on abi ka oma arvutist, arvutikursusest

...

Koolilõpp oli tore, parajalt südamlük - hinge, vaimu ja keha kosutav.

Suvesünnad – Hendrik Jaak ja Triinu-Liis

“Minu” ajaarvamises on nii 16 kui 18 traditsiooniliselt tähtsad sünnipäevad. 16 eluaastat andis passi, 18 – õiguse valmistel valida (ja suitsu-alkoholi osta, mis minu jaoks tähistamisväärne pole olnud).

Hendrik-poisil sai 16 täis – võlgnen talle siiani sünnipäeva-albumi, mis arvutis pooleli (hea programm läks vanaks). Aga tort oli uhke ja pidu jagus nii kodus kui linnas – folgi aeg ju.

Triinu-Liisil sai 18 täis – noor kaunis daam. Autojuhikursus kingiks ja -load uueks aastaks tehtud. Tundub, et muruniidutraktoriga suveti saadud praktika on igati asja ette läinud. Suvel pesi nõusid ja tegi muudki tööd nii Viljandis kui Soomemaal ... Kas edasiõppimine viib järgmisel suvel “sumbunud” Viljandist kaugemate? Kindlat “see see on!” nagu mul kooli lõpu eel – seda ei ole küll jutuks tulnud.

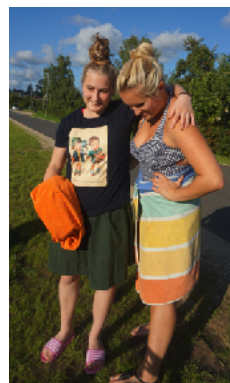
Triinu-Liis Hellenurme rohumaal (küll aastast 2017, aga nii vahva, et muudkui ujub mälus pinnale).

Pidu toas ja õues. Tort ja järv pealekauba ...

Triinu meeter-juustest sai Kadi-tehtud uhke krunn-soeng ... Selle nimetasin
“Triinu-Liisi sünnä Suurtegu nr 1”

Paalajärve purskkaevude ümber ujumine on **“Suurtegu nr 2”**.
 Eks neid tegusid oli veel.

Oma daami oodates.

**Vahel õnnestub kedagi ära
rääkida:**

“Tee minust ka pilti, palun!”

Ei saa, ei tohi märkimata jätta, et nii Triinu kui Hendrik said Soomes kusagil Kotka kandis skaudi-laagris ka paarinädalased heinatöö-ristsed. Palju tööd, aga: “Perenaine teeb nii head ja nii palju süüa! Taimetoiduga pole üldse mingit probleemi, küsib veel ülegi, mis sobib, mis mitte.”

Triinu tuli vahepeal Viljandisse esinema. Reisis omal käel, kuigi - laevale tõi lahke pererahvas. Pidi ise üle Helsingi tagasi sõitma - laevaga üle lahe, siis bussijaama ja bussiga Kotka-kanti.

Helsingi võttis just sel päeval Putinit vastu ... Noh, selles suletud tänavate virr-varris toime tulla, võõras linnas bussijaama jõuda ... Kujutasin seda ette (olin ise sama vana kui Moskvasse õppima läksin, kogemus omast käest võtta). Ühesõnaga – sõitsin Triinuga hommikul Helsingisse, panin ta Kotka bussile ja nihverdasin end õhtuks laevalegi.

Igatahes – soomlased tulid Putiniga üsna kenasti toime. Oli tülikas, aga talutavuse piires ...

Eesti 100

Jah Eesti sai 100 - olgu muuga, kuis oli, aga juubelisarja raamatute esitlustele kutsuti (eks see ole akadeemilise tegevuse kaasa-anne), sini-must-valget kanti ja lehvitati ja söödi, lauldi koos ja uhkelt, paavst käis Tallinnas – mis oli telekastki uhke vaadata ...

... ning kolm graatsiat
hõivasid suvel ühislaulmiseks
Ennu korteri.

Tegelikult on kummaline mõelda, et vana-vanaisa (Sarapuu Jüri) Läks Eestist Siberisse 1895, vanaisa-vanaema (Solbad) opteerusid Eestisse paar aastat pärast selle iseseisvumist ning Vabadussõda (ca 1920-21). Lapsepõlve laulud ja lood olid vanaemalt ikka nii Siberi Lillikülä kui Tartu Karlova-Ropka piiril elamisest-olemisest. Ja need vabariigiaegsed laulud – “ma tahaksin kodus olla, kui õunapuud, rukkiväli ...”

Linnahalli lugu

Linnahalli ülemaalimise projekt oli suurepärane! Võrratu nii sisult kui pedagoogiliselt. Teha oma saatust ootavale arhitektuuripärlile sümbolne aja-loo-müüdi-visuaal – no mida paremat tahta! Seda enam, et see oli õpilaste kunstiprojekt.

Kogu hingest toetasin seda ja andsin oma allkirjad ja astusin maalijate - Piradose peakontorist läbi ja olin nõrдинud muinsuskaitse “ametnike” ning “rahva” vaate-/mõttevaeguse üle. Mis poliitiline reklaam! Ah jaa – sini-must valge ... Eestis on ikka kombeks - nii kõige laiemas kui kitsamas plaanis -, et suuri asju ei taheta ära tunda ja tunn(u)(i)stada, väikestes aga – kistakse vimma olgu kadedusest või “põhimõtte” pärast ...

Vivienne Collinson (Michigan) ja Andrei Gozak (Moskva) Linnahalli katusel (2013). Täna Piradose rahvast selle plakati eest!

Nii see oli – poolel teel ärapesemiseni

Suurte poiste sünnadega sügisesse...

Meil on kolm sünnipäevade-perioodi. 1. Veebruar-märtsi algus – enamus laiemat suguseltsi, mina, tüdrukud, jne. 2. periood – 31. juuli - 1.sept. – Viljandi lapsed (nendest oli juba eespool juttu). 3.periood – suured poisid augusti lõpust oktoobri keskele. Eks üksikud sünnad ole veel siin-seal, muidugi.

See oli omamoodi aasta . esimese perioodi suur sünnipäevade hunnik läks üsna vaikselt. Kõigil oli palju tööd-tegemist, Kai-Riinu pere tegi Tartu maratoni ja siis sõideti veel Rootsis VasaLoppetile, mina olin Ukrainas ja Georgias, ... Kati on ikka lahke minu sünnat Mähel võõrustama – lõpmata suur tänu talle!

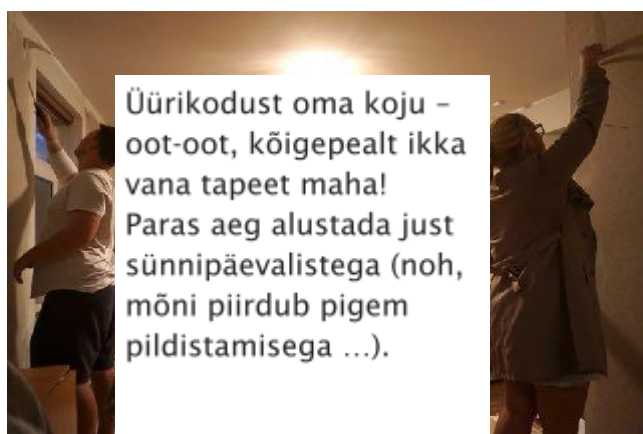
Märtsis sai ikka üks pidu Viljandis maha peetud – uhke koogi ja Georgia veiniga.

Edasi – suurtest poistest.

Roman Neso – Oi, mis uhke suur mees ja Kadi - tark ning kaunis daam kaasaks!

Rommi oli suvel uude kohta kolinud. Hea, et ma pühapäeva-hommiku-pannkoogile Kalaranda polnud vändanud Kõik ikka Kalamaja-kandis. Ka äajaostetud oma korter sealsamas lähedal. See sai kenasti üle vaadatud, muidugi.

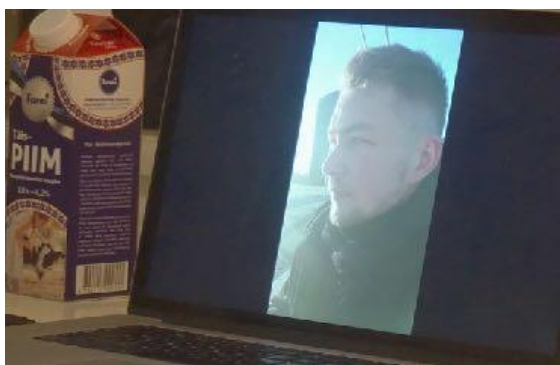
Mõnus (paari seiklusega) olemine
ja vennas Sasski sinise Skaibi-ekraaniga ka kinni püütud (sumedas Austraalia kevadtalvises öös ...).

Aleksander-Eeri oli suvel mõne päeva Tallinnas (põhjuseks ootamatu ja kurb sündmus – sõbra matus). Nägin ärasaatmist televiisorist ja ei uskunud oma silmi – Sassi nägu vilksatas ... Mõtlesin, et ju nägin valesti – aju teeb ikka selliseid trikke. Aga asi oli õige. Saime korra Kalarannas kokku. Ja asi oli huvitav - Sass sai kusagilt suure puugi ...

Puugiga sai terve pere ametus olla ... Pole see poolkeradevahetus nii ehutu ühtigi! Aga - siinolijatel ikka hea meel *australicus*'e tulekust.

Ja siis tegi Aleksander Eeri¹ kaks teatriprojekti Austraalias (!!!!) ... Farmitöö ja kohvimeistri amet oli andun tööviisale lisaks veidi ka kunsti-tegemise aega!

writer, known for [Takso](#) (2015), [Klassikokkutulek 2: Pulmad](#)

He made theater projects in Australia and got a lot of positive responses in newspapers. **Abduction From the Serail** was the project by BK Opera Melbourne (July, 2018).
He performed also in The Actor Crack'd by Bill Marshall in Melbourne (Sept, 2018).

Sügisel koju naastes sai ta üllatus-sünnipäeva-peo otse lennukilt maha tulles.

Nii juhtub siis, kui emme poja üle kavaldab – head näitlejad mõlemad.

Uskumatu aga tõsi - üks suur poiss ja teine suur poiss – puha oma teed astumas, olgu see Austraalias või Kalamajas. Vahva, mis muud!

Ettevõtmisi Mähel

Ettevõtlikud-tegusad kõik see rahvas ... Olgu see emadepäev või Mähe kohvikupäeva Segasumma või mahlategu ...

Hea pilt on enam kui 1000 sõna (kas just alati ...)

Emadepäev.

Millised emmed! Millised lapsed!

Aiakohvik Segasumma suvila Priimula teel.

Niisiis – **aiakohvikusse kolmrattaga!**
Madarast – Mähele, Priimulasse,
10. august!

Segasumma kohvik oli tore -
jook-söök super, õhkkond
mõnus, rahvast hea hulk ...
Ka tegijate-tiimile
elamusi-kogemusi kuhjaga, eriti
neile, kes ses vallas algajad.

Teekond Madara-Priimula kõlab kaunilt ja salapäraseltki, aga marsruut oli mulle uus ning õige pikk pealekauba. Mereranna rattatee ja Pirita-Mähe on mõnusalt sõidetav ning kena kaeda ka.

Kui vaid seda (kesk)linna ees ei oleks ... Lõuna-Eestissegi jõuab vähema vaevaga, tundub (tänu Elronile, mis mõnda paika ikka veel viib ...).

Mahlategu on mõnus.

Küpsed õunad küpses septembris – kõik õunalõhna täis ...

Mahlategu ON mõnus. Eriti kambaga koos ja sooja päikselise ilmaga. Tänud Kadi emale, kes uhke pressmasin abiks tõi ...

Õunalõikumine oli mulle sobilik tegevus (sõrmed vaid veidi villis). Täiskküpsed ja veidi üleküpsenud, suhkrustunudki klaarid ning kuldrenetid läksid Madarasse viimiseks kotti. Õunamahlapurk (oo, **milline mahl!**) on ammu tühi. Hea, et pool mahlavaru sai kilekotikestega ja parajate joogiportsudena sügavkülma pandud – lased külmikus ööpäeva tasapisi sulada, teed lahti – ja tuba värsket õunalõhna täis!

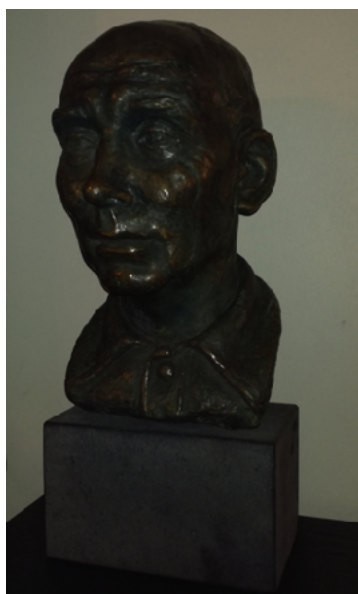
Hellenurme

Hellenurme mõnus maja, võrratu saun, aiapidamine ja jõulud on omaette lugu. Igatahes istutasin kevadel kasvuhoonesse kurkide pähe kõrvitsad (said müüri äärde ümber istutatud), nokitsesin ubade ja maasikate kallal. Piltidid kipuvad kuhugi arvutisügavustesse kaduma – ju neid on vähevõitu ka! Sellegi kartulipõllu taga on hoopis 2017 – ju siis kolmratta katsumise päev. Eespool oli suur muruniitmine - Triinu traktoriga pildil.

Härra Solba

Vanaisa **Jaan Solba kipsbüst** (Anton Starkopf, ca 1949-50) sai skulptori poja-poja Hannese abiga pronksi valatud. Tänud Katile kogu selle asja ettevõtmise-korraldamise eest! Kui juunis kujule Hannese juurde järgi läksime, oli mõnus õhtupoolik kuni selle hetkeni, mil Kati auto (kujud pagasiruumis kojusaamist ootamas) enam häält sisse ei võtnud. Kõik see seltskond putitas ja putitas, aga ... sinna õuele see auto tookord jäi.

Minu jaoks oli vanaisa ikka Teet (kas "taadi" või venekeelse "ded'i" mugandus - ei teagi).

Teediga sõõtsime kanu ja temaga õppisin heinategu, õunapuid pookima, puutööd tegema, käisin Kurelaanes seenel ...

Teedi kipskuju koht oleks punase (mahagon) raamatukapi peal - nagu see igavesti (väikeste vahedega) on olnud. Saab tehtud.

Jõulud

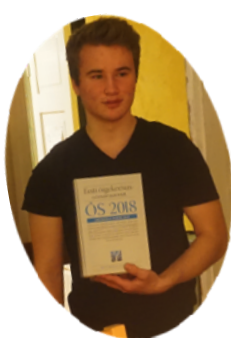
Jõuluks sai suurem seltskond Viljandis kokku. Üks mõnus olemine söögi ja kuusealustega, tegusa päkapiku ja traditsioonilise kogupereorkestriga – kes kohal, see mängib (või pildistab), keda pole – mõnuleb mujal. Igaühel oma pill ja jõukohane partii – sedakorda midagi barokist.

Päkapikk on päkapikk osav kingijagamisel ja kingi-saamise-lugude väljavõlumisel ...

Mis seal kõik peidus oli Tarkust ja meele-/kõhumõnu ja asist ... Minu pritsija-kastekann on igatahes agaralt töös ... magusast - vaid mälestus ...

Enesilviasarv ise

+30° C... +30° C... +30° C...

2017. suvelõpul ostsin Valgamaalt elektrimootoriga kolmerattalise jalgratta. Kai-Riinu pere aitas selle üle vaadata, proovis järele ja pani mu ka Tallinna rongi peale. Ega tol sügisel suuremat sõitmist olnud – vast korra-paar Kristiines ... Sel aastal hakkasin seda Tallinna vaiksetel tänavatel tõsisemalt "kodustama", või – ennast harjutama. Hawaii rattakoja meistrimehed reguleerisid kõik, mida oli vaja – pidurid ja mootori jm.

Tasapisi harjusin kolmrattajuhi rolliga ja juunis tegin algust Lõuna-Eesti ratta-matkaga. Rongiga Pukani ja sealt edasi rattaga. Niisiis: 11. - 14. juuli Tallinn – Puka – Tõrva – Helme - Tõrva – Valga – Karula – Valga. Vahepeal paarikuine vahe ja siis 8. - 10. oktoober Tallinn – Valga – Karula – Valga - Tallinn. Kokku üle 250 km sadulas põhimõttel – rattasõit on kondimootori töö, elekter aidaku vaid järsematest mägedest üles.

Teele!

11. juuli kell 7.00 Tallinn,
siis kell 10.26 Tartu ja siis
kell 12.33 Väikese Emajõe
sillal – nii ütleb fotokas.

30-kilomeetrine “suts” Pukast Tõrvasse üle Pikasilla oli esimene tõeline kolmratta-koolitund: et ei eksiks, et püsiks teeservas, et mäest ikka üles saaks, elektrimootori käigud ja pidurdamised omandaks ... Kogu tee jooksul hoidsid autojuhid minust nii kaugelt kui tee laius lubas – küllap kollane vest ja harukordne ratas olid ses osalised. (PS 1. Ega prantslased järsku minu pealt seda kollaste vestide ideed maha vehkinud? PS 2. Tõrvas öeldi olnud-elanud veel üks kolmratta-mees, vähemalt eelmisel suvel.) Üldiselt: vastutulnud rattarahvas hõikas-lehvitab ikka rõõmsanaoliselt, meeldivad-taskukohased võõrastemajad ja söögikohad olid nii Tõrvas kui Valgas. Vahepeal oli mõnus (ikka ettevaatlikult!) mäest-alla tuiskamine, vahel keel vesti peal Sihiks - vana tuttav Helme Kutsekool, Helme Koduloo

muuseum, kalmistud, kirikud - suguvõsa sajandi-poolteise-tagused juure-paigad Helmes ja Karulas...

Kõik, mis silma-kõrva jääb on väärtuslik – ikka midagi uut teadavõtmiseks! Kaardid sai internetist välja printitud ja see oli hea. Teeviidad, paraku, on seatud autojuhi vajadusi arvestades, jalgratturi jaoks on neid liialt harva (kiiruste erinevus on väga suur). Aga häid inimesi ikka kohtab – kes küsib, saab teada.

Esimene siht – Helme kalmistu ja Helme

Helme kalmistu on hoopis Tõrvas (Helme poolses servas): kunagi oli Helme oma lossi ja mõisa ja kirikuga keskus, nimeandja. Seal otsisin üles Sarvede hauaplatsi. Isa Aleksander Sarv elas ammu omaette ja suri kui olin Riias komanderingus ning jõudsin Tallinna 40⁰ palavikuga. Toona polnud mobiili ja mulle ei olnud kuhugi teatada nagunii. Õde Malle käis matustel. Nüüd siis jõudsin hauale. Esimesel käigul (saabumispäeval) otsisin, leidsin, vaatasin üle. Ka kalmistul kondasin – palju kirjandusest või ajaloost või elukäigust tuttavaid nimesid, huvitavaid hauaplatse. Järgmisel päeval ostsin Coop’ist kestliku puhmakest ja istutasin hauaplaadi juurde.

Sarvede hauaplats. Taga keskel raudrist 19. sajandist, arvatavasti suguvõsa ühe alusepanija (pr Eliase) oma.

Kalmistu-müüris kasvasid mõned hiigelseened, Helme-poolses servas leidsin Orjakivi. Üle välja läks kruusatee laineliste põldude vahelt Helmesse. Küllap kusagil neil põldudel suusatasime kutsekoolide talvapäevadel 70-80ndatel ... Ühel suusaretkel leidsin end peadpidi sügavas kraavis, ainult jalad-suusad lumest väljas vehkimas. Hea, et kolleegid (Aita, kes muu!) mu sealt välja tirisid. Nüüd olin kolmrattal!

Helme vana mõisamaja on kohenduse ootel. Ohvriallikas voolab endiselt ja küllap parandab silmanägemist nagu muistegi.

Helme on veidi laokil, siiski kõitev oma iidsuses. Hõikasin **Laine Vettiku** moodi prouat – oligi Laine! Sai tunnike jutustatud-meenutatud, kohvi joodud.

Laine kirsimoosipurgike ootab külmikus ... Ja mälestusväärset õpetaja Adat loodan mõnel järgmisel matkal tabada ...

Laine oli kutsekoolis armastatud (just!) matemaatikaõpetaja, albumid täis reisirilte, mil pikad seletused juures ja kodu täis käsitööd. Praegugi kirjutab (ikka käsitsi!) käsitööajakirjadele. Teles nägin teda Prillitoosi saates.

Helme kutsekooli majas on nüüd hooldekodu, aga kahjuks pole selle elanikud käsitöö-suutelised ...

Helme kutsekeskkooli sattusin enamasti siis, kui toimusid vabariiklikud künnivõistlused, kutsekoolide talvised spordipäevad ja kutsekoolide naistöötajate päevad, mis käisid külakorda koolist-kooli. (70-80ndad, nii 6. KKKs kui Kutsehariduskomitees ja Täiendusinstituudis töötamise ajal). Siin oli oma naisansambel ja estraadiorkester (direktor Tali, mäletan, mängis

saksofoni). “Kolme tuvi kohvik” kõlab siiani meeles ... Helmes olid suviti laste spordilaagrid, kutsekoolide noorte komsomolilaagrid jm. (Ühe võistluse kauneima armastusavalduse tiitlile võitis lakkispäine vene puusepp-poiss Tallinnast oma eestikeelse kõnega kleenukesele tüdrukule, vist Põltsamaa kutsekoolist. Hinge võttis kinni, nii ilus oli, ütlesid žürii ja kuulajad.)

1987. a. septembris oli ca 50 inimest siin kümme päeva mõttetalgutel Eesti oma õppekava jaoks koolifüüsika uut kontseptsiooni loomas: füüsikaõpetajad, TRÜ ja FI füüsikud, psühholoogid, lasteaednik, füüsika metoodikud (nn VÕT-II, Valdo Ruttase juhtimisel, sh ka Ene Sarv VÕTist). Ekspertideks olid kutsekeskkooli õpetajad ja õpilased. Kool võttis kõiki vastu üürirahata – tööruumid rühmadele ja öömaja - sest asi oli kõigile tähtis!

1987, september.

Indrek Peil Tartu Ülikoolist ja mina Helme Kutsekeskkooli sümboli – traktori ees. Taamal vana mõisahoone-ühiselamu. Indrek on juba 30 aastat füüsikaõpetaja (ja rahvatantsija jpm) Saaremaa Gümnaasiumis.

Kõik see on minu jaoks elavalt õhus kui Helme poole sõidan ja siin ringi liigun.

Kutsekooli viimisega Valka algas hääbumine. Suur koolikultuur ja ka kogukonna-kultuur on kadunud. (Kuigi – hooldekodu olevat kavas laiendada – ehk kujuneb siis uus kogukond ja kogukonna-kultuuri.) Töökojad, ühiselamud, saun, töötajate käsitöökoda elamute all, laululava, ... enamik ikka veel ootamas uuestisündi. Koolimaja ei pildistanudki ... ☹

Vaatan - kurepesagi on vist maha jäetud ... või mitte – põllul näen kurge kõndimas. 70-80ndatel oli siin üks kaasa kaotanud kurehärja, kes iga kontserdi ajal lauluplatsile tuli, tagareas asja uudistas ja uhkelt ringi sammus. Eriti meeldis talle lõõtspill – mõne proovi ajal tuli teine päris lava ette kuulama.

... Edasi Helme kiriku ja muuseumi poole! Ennäe! Bussipeatuse juures on ülivahva üllatus – jäätisemüüja! (PS. +30⁰ C!)

Üle välja saab (2 km) Helme kiriku juurde. Viljapõllud kahel pool kirikumõisa-teed on meeles veel 80ndatest.

Mis ilusad varemed ja park!
 Luuleliselt rohetav
 pitsilis-telliseline kirik ...
 Mälestuskivid ...

Häärber on nüüd koduloomuuseum - ja enamgi. Abielupaarist muuseumi-pererahvas juhatab kus-mida pööninguni välja. Raamatu-laualt saan osta Helme kalmistu kohta käiva soliidse kogumiku. Veelgi enam - kohalik tohter jäi pensionile ja hakkas otsi kokku tõmbama ning tõi oma raamatukogu muuseumi - inimestele laialijagamiseks. Sain minagi Consuelo I-III - ema kunagise lemmikraamatu, mis mu oma riulist kuhugi kadunud - ja mõnda veel. Eks ratta pakikasti mahub ikka!

Helme koduloomuuseumis leian enese jaoks mõned jäljed ka Sarvedest. On need nüüd Kärstna-Tuhalaane Sarvede mõni haru - vajab veel uurimist. Ent üks hr Sarv on pildil ja puutööriistadki samad, mis mu lapsepõlves puutöötoas olid ja kõik järele proovitud. Kui vanaisa ja isa on puusepad-tislerid, saad

höövlilaastudes kahlata ning õige varakult hööveldadagi. 5-aastaselt tegin esimese kuldnokapuuri - vähemalt nii on see mees. (Muuseumi puutööriistad tahaks küll meistri kätt, et kõik korda teha ja korda panna, ütles minu silm.)

Üle-Eestilise Noorsoo Ühingu Riidaja osakonna juhatus Riidaja 6-klassilise algkooli õpetajate toas 1938. aastal. Pildil keskel on kooli juhataja Voldemar Sarv.

Foto Helme Koduloomuuseumi väljapanekus.

Teine siht - Valgamaa, Karula

Tõrva mõnus-puhas-maitsev De Tolly hotell oli lahke lastes mul reserveeritud ühe öö asemel veel teisekski jääda, et saaksin ratta-aku laetud, uuesti

kalmistul käia, Läti Saatkonna (Tõrva uue keskväljaku kohvik) kooki nautida ja siis hommikul taas rännule asuda.

Mööda piiriäärset teed sai jõutud Valga linna. Üle piiri Lätti ei viitsinud hüpata, kuigi mõte oli ... Maasikatalude viidad tee ääres ... Lahked rekka-juhid möödusid minust kenasti suure kaarega, sest egas' rattariba arvesta ratturi ratta laiusega.

Palav! Aga vahva!

Tõrva - Valga, 13. juuli.
Konnaojaga kohtusime kell 15.37.
Üle piiri ei käinud.

Linnas leidsin mõnusa kohviku üsna piiri lähedal ja Metsis-hotellis – vaba toa, kust ka hoovi pargitud kolmratas näha oli.

Aku laeb, kollavest puhkab
toolileenil ja voodi ootab ...

Ajalehest loen – Karula Maarja kirikus on homme kell 12 Johansonide kontsert. Suurepärase, mõtlen, nii saan ka kirikusse sisse. Hommikul vara üles, kõht mõnusalt täis, meel hingekosutuseks valmis. Hotellis leppisin kokku, et kui enne kella viit helistan, saan ka teiseks ööks jääda. Ja siis – läbi võluva Valga (v.a üle raudtee viiv sild, mis sobib vaid trikiraturile) – Karula poole.

Seda teist Metsise-ööd kasutada ei tulnud – Karulast tagasi Valga poole vändates sain kõne: Sa vist praegu lehti ei loe ja uudiseid ei kuula, aga kolleeg Viive suri ootamatult. Selge, et tuli matkamises vaheaeg teha ja Tallinna minna.

Karula asjad võtan siiski kahes järgnevas loos kokku ja professor V-R Ruusiga seotu kuulub akadeemilisse peatükki.

Teekond Valgast Karulasse (14. juuli) – Valgast pikalt välja mõnus kergliiklustee, siis maantee – kõik enamasti allamäge (tundus). Ilusad korras majad, talukohad, veesilmad siin-seal laugete küngaste ja metsade vahel. Paraku - ka lageraiet jäi silma, ja mitte vähe. Metsaveost tunnistavad raskelt sissesõidetud teed paremale-vasemale metsa vahele ...

Kaitseala silt – nii peidus!
Ime siis, et metsaga halbu
asju juhtub ...

Karula õigeusu kiriku ümber on kella 11 ajal kõik haudvaikne. Lukud ees, ei mingit märki, ei kuulutustki kontserdist. Vaatan veidi ringi ja võtan ette mõisani sõita - sealt sai eemisel aastal perega läbi sõidetud, kaunist alleed ja häärbereid imetletud. Sõidan – ei ühtki inimest kuskil. Lõpuks leian heas elujõus inimese. Kus siin see Karula Maarja kirik on, kus kontsert tuleb, küsin. Ei tea, ehk Lüllemäel, aga ei tea kindlasti ja pole kuulnud midagi, saan vastuseks. Minu jaoks pole Lüllemäel Karulaga suurt midagi asja, moblat kasutan ainult helistamiseks ja sõnumiteks (see otsus maksis nüüd siis kätte). Eks siis kiriku juurde tagasi – üliõrna lootusega ... Vaikus.

(Hiljem tagasi Tallinnas loen, et Karula Maarja kirik tõesti Lüllemäel on. Ajalooliselt oli Karula suur ja Lüllemäe selle keskus ... Minusuguste jaoks võinuks see ju kontserdikuulutuses nimetatud olla. Ikkagi Tallinnast ...)

Karula Õigeusu kirik

Kuigi Karula iidse kihelkonna (arvata juba XIV saj) keskuseks oli ja on Lüllemäe, siis minu jaoks on vanaema pärimustes kõlanud ainult Karula ja Karula mõis ning mõisnik, ei midagi muud.

Mitmel Sarapuu Jüri lapsel oli õigeusu-nimi – Gabriel, Olga, Vassil, kõik Eestis sündinud enne Siberisse minekut (1895. a, et seal oma maad saada). Ju nad said siis õigeusu kirikus ristitud ja küllap just selles, 1870ndatel ehitatud Jumalasünnitaja Kaitsmise kirikus, mida Vissi või Karula kirikuna tuntakse. Nii kisubki sisetunne selle kiriku juurde – väljast kaema, aknast sisse vaatama ... Küll kunagi ka võimalike arhiivimaterjalideni jõuab, mis sajandi-poolteise taha valgust heidaks.

Fotoka-selfi ratta sadulalt - 10 sekundiga jõuab end kiriku juurde seada küll.

Nii seisavad trepiplaadid ja vundamendiplokid kindlalt paigas – ikka raua abil!

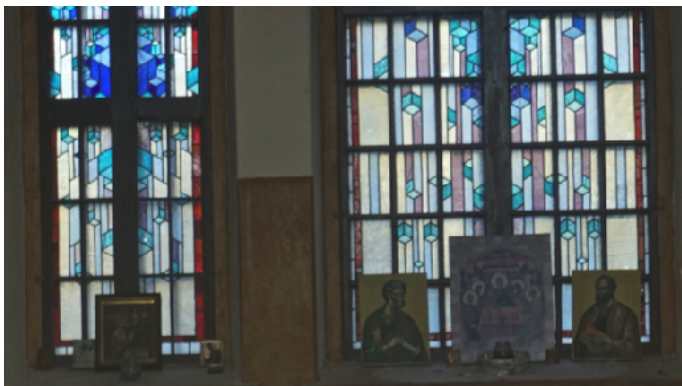

Kel vaja, saab vaimulikuga kontakti.

Hiljem külainimestelt kalmistuteed küsides tuli ka kirik jutuks. “Ega siin uuemal ajal midagi tehtud ole - viimane kolhoosiesimees jõudis katuse, aknad (vitraažid) ja põranda korda teha, aga siis sai see aeg otsa...”. Uhke-kaunis kivehitis, ilusaima ehituskunsti näide minu meelest – kindel graniit põllukivide ja plokkidena, tellised peenemat vormi andmas ja pitsiraamiline aknavitraaž õhulisust, lendvust lisamas. Või vastupidi – kõik see kivi teenib värviõrna õhulisust ...

Mõnest aknast ulatun kikivarvul sisse piiluma, teiseni küünitab käsi fotoka.

Tagasitee I – Karula-Valga-Tallinn

Tagasitee Valka - mitmes kohas pikalt ülesmäge, aku viimaseid kilovatte ja (milli)ampreid endast välja pigistamas. Ega ei oska täpselt ette näha, palju raudteejaama jõudmiseks aega kulub – seega väntan täiega. Ületada tuleb ka ratturile ebameeldiv sild üle raudtee. Silla sõidutee on kitsavõitu ning oma kolmrattaga olen kindlasti autodel ees, aga kõnnitee on vaevu kolmratta laiune ja sealgi paar posti keset teed. Pärale jõudsin ligi tunni jagu enne

rongi väljumist. Jaamahoone on kenasti avar ja rikkaliku lugemisriiuliga. Mis hea komme! Võta ning loe, võta või kaasa – ja too midagi asemele.

Rongiga Valgast Tallinna ... Kui vahva ja sõbralik-tegus rahvas on jalgratturid! Rongis on kohad 6-8 jalgrattale ja lapsevankrile. Minu mittestandardse rattaga koos oli rattaid algul 12, siis – 21 + lapsevanker! (Elvas tuli rattamaratoni rahvas rongile. Kes Tartuni, kes Tabivereni, kes Tallinna.)

FB sai mitu pilti - nii muljekas oli see sõit!
Ülal paremal on see lahke rattapoiss, kes minugi fotokasse püüdis.

Tallinna mineku kurb põhjus lõi plaanid segi ja tõi kaasa selle, et järgmised kaks kuud toimetasin-täiendasin sadu lehekülgi pikka-keerukat teksti Ene Graubergi projekti jaoks. Filosoofia – haridus – IT-tulevik, viited-komad-skeemid jmt. Seda kõike varasemate kokkulepete kõrvalt. Minu enese Karula-reisi jätk ja muud tegemised-kirjutamised jäi ootele.

Karula Vissi ehk Pikkjärve kalmistu

Teine Karula reis (15.-17. okt, 2018.) algas taas hommikul Tallinnast. (Tagasivaates tundus, et see oli vaid paari nädala kaugusel esimesest – aga

paberid-piletid näitavad muud.) Seekord valisin veidi hilisema rongi, et poleks vaja Tartus ümber istuda. Vaatasin Internetis paari sobivas asukohas (raudteejaama ja Karula-tee lähedal) olevat hostelit, tegin reserveeringu ühte kesklinnas asuvasse (Jasmina) ja leidsin selle pealelõunal ka kenasti üles.

Jasmina-hosteli pererahvas juhatas lähima-parima söögikohani. Restoranis Conspirator sain suurepärase õhtusöögi – eriti mõnus oli kohvikõrvane kook “Lilled/õied emale”. Kõik maitsetes ja oli serveeritud täiesti Swiss-hotelli-vääriliselt, aga hind vaid komandik! (Võrdlesin seda Eesti - 2035 projekti piduliku õhtusöögiga.)

Võõrastemaja-perenaine tegi hommikul suurepärase omleti ja kohvi. Jasmina-hostelis sain tuttavaks 10-aastase Jasminaga - vahva tüdruk, nagu ta isa ja vanaemagi, kes hostelit lapse kindlustamiseks peavad!

Esimesel Karula-matkal ehmatasin kalmistuteel lausa lahtist liiva ja 5 km silti nähes. Aku oli ka üsna tühi ja tagasitee Valka – pikalt ülesmäge. Jäigi tookord kalmistule minemata.

Seekordsed rännu-päevad olid suvistega võrreldes hoopis mõnusamad – pehme päike, särav-kuldne mets! Võtsin selle kalmistutee ette – oli mäge, oli liiva, aga sügisene niiskus oli selle üsnagi sõidetavaks muutnud. Ja lõpmata ilus. (Vaid kalmistutagune org – raielank – tegi nukraks...)

Mida sealt kalmistult otsida? – ehk juhtub mõni Sarapuu-nimi ette, või mingi hingus sellest kunagisest lugude-Karulast ...

Vissi kalmistut nimetavad kirjatükid ja Vikipeedia Balti-saksa kalmistuks. Mina nägin seal küll vaid mõnda saksa nime, siis mõnd vene nime ja muud kõik eesti nimed, kindlalt üle kolmveerandi.

Ilusad sepisristid nagu Jumindal ja nimeta puuristid nagu Lilliküläs. (“Vanasti polnud kombeks nimesid risti peale panna. Omad teadsid, kes-kus, aga ei nüüd enam teagi – pärast neid sõdu ja muud. Kes veel teadsid – on ise matusaial,” öeldi Siberis.) Paar värskeimat kalmuküngast ka ...

Lõuna-Eestis on kalmistutel nii palju assotsiatsioone tekitavaid nimesid kooliajast, kodujuttudest – ja see teeb nad omamoodi tuttavlikuks, lähedaseks.

Neis ristides ja pooleldi
maassevajunud
vaevumärgatavates
matuspaikades on eriline võlu.

Paar nime olid tuttavad ka Lillikülä-juttudest – Suijad, näiteks. See ei tähenda, et need sama pere omad on, aga – miks ka mitte ... Lillikülä ja Estonka rahvas ju kõik Liivimaa kubermangust pärit. Ja kusagil algklassides oli klassivend Suija, elas Tähe tänaval ...

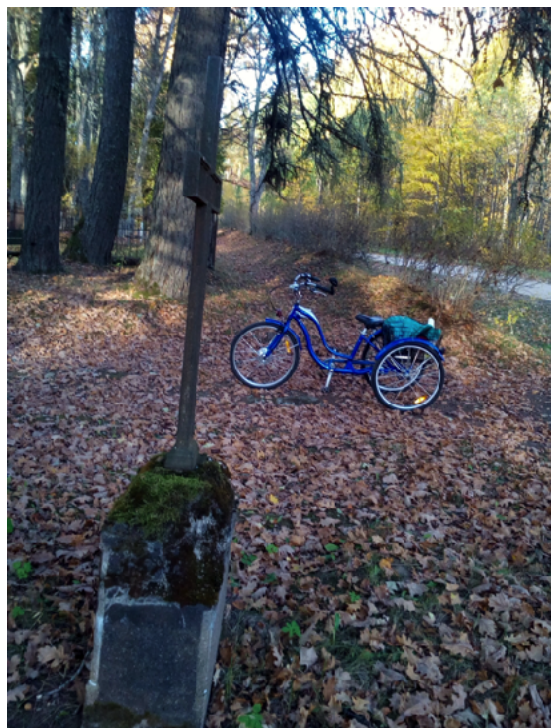

Kirjanik Jaan Lattiku haud. (Kooliski õpitud – lugemikust meeles.)

Oli ka üks uhke hauaplats.

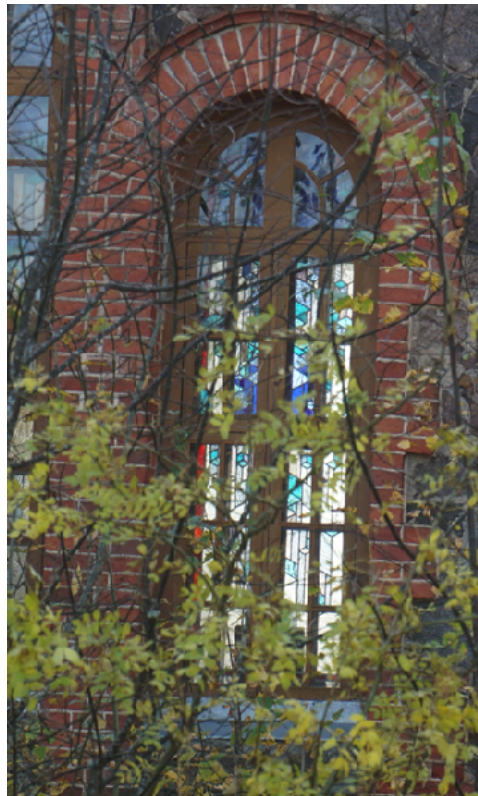
Lõuna-Eesti kalmistud pole, kahjuks, Haudis dokumenteeritud. See oleks mõnele gümnaasiumiklassile tänuväärne projekt – teha oma külakalmistu plaan ja inventuur ... Uurisin-pildistasin selle kalmistu üsna põhjalikult, pea-aegu haud-haualt läbi – osa hauamärke on loetavad, osa – dešifreeritavad. Küllap on kalmistuhoidjal dokumente-plaane-registreid ...

Kolmerattaline hobu ootab seal kalmistuservas... Ei küsi heinu, ei kipu minema kappama.

Paar peret oli hauaplatse korrastamas. Sai mõni minut juttu aetud Sarapuudest ja esivanematest ja külaelust ja kohalikust ajaloost ning selle teadmisest-kogumisest. Üks tegus naine on, kes kohalikku kultuuripärimust kogub, kõneldi, aga on naabreid, kes ajavad vimma, saadavad talle kurje sõnumeid ... Ei see külaelu niiviisi edene, tõdeti. Maapäevast ja kihelkondade esindustest polnud nagu ka juttu olnud.

Tagasiteel möödusin jälle Karula õigeusu kirikust – ja taas ei suutnud jätta imetlemata selle ilu, teistsugust – sügisest – ilu.

Tagasitee II. Karulast Tallinna

Karula kalmistu ja õigeusu kiriku juurest sain Valka pea pimedas. Õhtusele rongile küll ei jõudnud, aga päevast oli vaid mõnu.

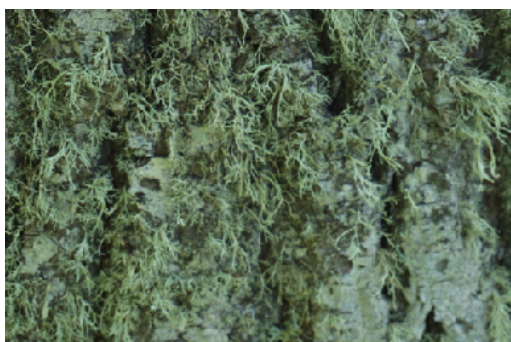
Hostelis anti lahkesti veel üheks ööks tuba (vedas, järgmisel päeval pidi maja 100% Leedu turiste täis tulema), sõbrahinnaga. Sai aetud veidi koolijuttu tüdruk Yasminaga ja pere- ning arengujuttu vanaemaga. Söögi-joogi jaoks oli kõik vajalik olemas - mugav kööginurk puhketoas ja ühte-teist rattakorvis. Hea uni öösel, hommikul taas mõnus omlett ning kange kohv perenaiselt ja -Tallinna rongile.

(Hea arvustuse kirjutasin Booking'i kodulehele ka. Üks eelmine meesinimese arvustus kiitis ka kõike peale "tülika plikatirtsu, kes muudkui kõike päris, et kes ja mis ...". Perenaisel oli see südame peal ja muudkui püüdis tüdrukut vaigistada. Normaalse laps normaalsete, eakohaste huvidega, lohutasin vanaema. Ju sel kriitilisel mehel oli enesel mingi probleem hinges. Mina igatahes kiitsin toredat ja abivalmis noorperenaist, inglise keeles ka.)

Kultuuri kuhjaga

Sittow KuMu's, Čiurlionis Vilniuses, merevaik Palangas, Suurgildi/Börsihoone Beethoveniga Riias, Ooperiteater ja Carmen Tbilisis. Kultuuri- ja haridusfoorum, TV ja internet (Mezzo, Berliini Filharmoonikud ... jm). ... Ilusat arhitektuuri ja ehituskunsti, olgu see uus või vana, leiab ikka - leiab linnas jalutades, leiab vanadelt fotodelt näoraamatu "vana Tartu/Tallinn" lehelt, leiab kalmistultki. Ka vana puu on kunst - või isegi kultuur, kuivõrd see on säilinud ja selle juurde kisub seda imetlema.

Helme pargis on põneva õõnsusega puu (küllap kellegi elupaik). Tõrvas Helme kalmistu läheduses - puuskulptuurideks saanud/tehtud tüved. Karula Õigeusu kiriku juures on väga sammaldunud puu, imelise samblamustriga.

lidne puu (ja see tähendab mõne puu jaoks 60, teise jaoks 100 ja vahel ka 200-300 aastat, teada on 2000 ja 4000 aastane õli-/oliivipuu) on väärikas, imetlust ja austust vääriv. Rooma Colosseumi säilitatakse, kivikalmeid tähistatakse ja kaitstakse muinsusena, Pätsi 1934. a. istutatud tamme Helmes samuti. Miks mitte hinnata nendega võrdseks vana ca 80-aastast pirnipuud Madara tn aias, habetunud partriarihi metsas või Viljandis vm!

Kuhjaga kultuuri on KuMus. Näitused, arhitektuur ise, kõik see, mis maja sisehoovis ja ümber. Ise eelistan vanamoodsaid saale oma kulla-karra ja kehva akustikaga – KuMus on iga giidi sõna suurepäraselt kuulda sellelegi, kes omaetteolemist ruumi teises otsas naudiks ... Aga õues leiab sümpaatse seltskonna – ja nii vaiksed teised.

KuMu sisehoovis – pärast Sittowi näitust. Kai-Riin pildistas. (Teretus näitusel: “Mina olen Marika Vares, õpetaja, me oleme FB sõbrad. Nii tore silmast-silma kohtuda. ... Algul minge sinna sappa, siis tuleb minna sinna teise - aga seal kõrvalukse juures on lühem järjekord.”)

Kodus – ei mingit formaalset kultuuri – vaid
ajaloo korrastamise lõputu hetk
Siiski-siiski. Mõnedki maalid (onu Hendriku Ropka
nahavabrik, Gozaku lilled ja kalad, Margaret
Shillani Kreeta Ülestõusmispüha, Estami
Pilvehaldjad jm) on saanud raamitud ja seinale.
Küll saab arhiivgi korda ja elamine taas
kultuursemaks. (Tegelikult on boheemlaslik
segadus võrratu – kogu aeg leiad midagi uut!)

Akadeemiline-professionaalne²

Läti-Leedu haridusuuenduse (1987 jj) jälgedes

2018. oli järjekordne aasta Balti Haridusajaloo Ühingu püüdlustes viia lõpuni Riia/Läti kolleegide poolt kavandatud ja kirjastatav kogumik Balti haridusajaloost 1992 - 2004 (seeria kolmas raamat). Eesti artiklid on tehtud (neist 4 minu osalusel), toimetatud (8 tk), aga praktiliselt puudub tagasiside peatoimetajalt (eriti 1987. - 1992. a haridussündmuste käsitlemisest, millele kõik järgnev tugineb). Muidugi olid kolme riigi teed suuresti erinevad, ent rahvaliidumiste raames oli ka ühistööd – Baltikumi haridusnõukogu, õpetaja-eetika ühise dokumendi visandid, hariduse ühismemeorandumgi kirjutati Tallinnas alla. Et toonase tähtsust ei tajuta, tuleneb ajaloolise mälu katkestusest, ... ajalugu kirjutavad sageli need, kes seda ise aktiivselt ei kogenud või - kes toimuvast kõrvale hoidsid.

Riias toimus (aprillikuus) Balti Haridusajaloo Seltsi koosolek, kus need raskused selgesti ilmsiks tulid ja jäid sisulise vastukajata, lahenduseta – kogumiku praeguse toimetaja jaoks tundub see kajastus olevat tülikas ja tema Läti-Leedu kolleegide jaoks samuti (võin nende osas ka eksida). Küll sai koosolekul vaadatud huvitavat näitust tehnika arengust (koosolek oli ülikooli näituseruumis) ja kuuldud Riia eesti kooli lugu, millest ma enne suurt midagi ei teadnud.

Pedagoogika-ajaloolaste koosoleku kõrval kondasin vanalinnas (elasin ju lausa südalinnas, Eveline hostelis), tegin võrratu käigu Riia uhkesse Suurgildi hoonesse ja kuulasin Beethovenit. Suurgildi hoones oli nõukogude ajal Ametiühingute maja ja selle saali olin (vist 70ndatel) korra

² Ülevaate kirjatükkidest ja esinemistest panin Lissasse. Vt Lisa 1.

sattunud samuti Beethovenit kuulama. Tookord oli see hoone oma uhketes värvides-vitraažides minu jaoks seninägematu! Nüüd on nähtud katedraale ja kontserdisaale mitmel pool maailmas, ent – Suurgildi hoone on ikka suursugune ja nauditav nii silmale kui kõrvale.

Kogu ebamäärasus 1980-90ndate ajalooliste aspektide käsitlemisel viis mind suvel uuesti Vilniusse ja Riiga - kohtuma vanade kolleegidega (Aina Vilcina, Violeta Jonyniene) Balti Haridusnõukogust ja nende kaudu ka teiste toonaste sündmuste ning mälestuste talletajatega.

Siin need sõidud on:

- Läti – Riia. Balti haridusajaloo ühingu koosolek, 12.-14.04. 2018. Hostel Eveline.
- Leedu - Vilnius-Palanga-Vilnius. Violeta Jonyniene jt, 30.05 – 6.06 2018.
- Läti - Riia. Aina Vilcina jt, –8.08. – 11.08. Victory hostel.

Leedu, 30. mai – 6. juuni

Violeta Jonyniene oli 80ndate lõpus haridusuuenduse nooruke entusiast.

Ta oli Leedu hariduse ja rahvarinde Sajudis'e suurkuju Meile Lukšiene õpilane, juhendatav. Violeta haardus kohe haridusuuenduse ja Leedu rahvusliku kooli loomise ideega ning osales Balti Haridusnõukogus (mäletan teda Jurmalast, 1988). Lukšiene soovitusel tegi ta juba 1988.-90. uue kontseptsiooniga koduloo õppematerjalid nii õpilastele kui

õpetajatele. Nägin ja imetlesin neid toona. Praegu on ta psühholoog, kasvatusteadlane, täienduskoolitaja.

Arutasime toonaseid tegevusi ja nende kajastamise puudulikkust, ebatäpsust või suisa kõverpeegeldusi kogu nende mitmekesisuses, alates poliitilistest faktoritest kuni uurijate teadusliku harituse ja kompetentsuseni.

Mitteakadeemiline kõrvalepõige.

Kuna Violeta abikaasa, poet Aidas Marcenas oli parasjagu Violeta vanematemajas Palangas (suvi ju!), sõitsime paariks päevaks sinna. Palanga võlus mu ära kõigega – meri ja päikeseloojang, liivadüünid, pargid, merevaigumuuseum ... Muuseumi juures pargis peeti pidu ja noorhärja (kellelt teed küsisin) kutsus mind kohe sinna – oma venna pulma. No – polnud ma pulmariides ... Aga tema enese pruudist kõnelesime küll ...

Palanga - merevaiguletid autoriehete, kaalu-merevaigu ja merevaigupuruga ...

Aidas Marcenase pühendusega luuletuskogu (venekeelne tõlge, millega autor ise väga rahul) on mul nüüd laual ja – tasuks eesti keelde tõlkida. Leedu Ehiniks

peetakse teda.

Violeta tutvustas mulle Haridusministeeriumi uhket maja, kus mul oli tunni-poolteise pikkune ettekanne päris suurele ametnike-grupile (jõudsin slaididki valmis teha, tänu Ukraina-Georgia konverentsidele-seminaridele!) ja elav vestlus Eesti hariduse edust ja arengutest, õpetajast ja õpetajakoolitusest, kontrollist ja vastutusest.

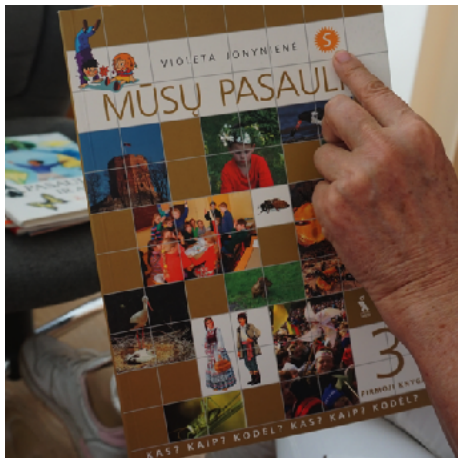

Suursuguses kuppelsaalis oli selgesti tuntav lõhe inimese-/arengu-/väärtuskeskse ja formaal-kontrolliva tiiva (täpsemalt – paradigma kandjate) vahel. Viimastele mu jutt eriti ei sobinud, kuigi otsest eitust polnud (vana koolmeistrina näen-tajun auditooriumi üsna täpselt). Mul polnud migit vajadust suure diplomaatiaga tegeleda – tegin üsna akadeemilise loengu ja vastasin oma tõekspidamise, teadmise, kogemise kohaselt. (Ütlen esinemistel alati, et olen mõtteviisilt ja ütlemiselt füüsik, mitte keerutav poliitik või diplomaat. Asjad on, nagu nad on.) Varjatult terava vanahärra kohta (Kuidas kontrollida õpetajat? Kooli? **Panna** nad õigesti õpetama?) ütles Violeta: see on mu peamine vastane

ministeeriumis. Nagu hiljem teada sain, korraldasid minu esinemise Leedu hariduse oleku ja kavandatavate reformide pärast muret tundvad inimesed, kellest mõni mind veel reformi-aegadest ja Leedus publitseeritust mäletas. Eks see ikka Violeta suunatud asi oli – minule igatahes väga kasulik ja informatiivne kogemus.

Külastasime ka mitmeid olulisi haridusmälu ja sügava teadmise kandjaid Vilniuse Ülikoolis ja Pedagoogikaülikoolis/-Instituudis (mida ähvardab liitmine Vilniuse ülikooliga). Paar eriti muljetavaldavat seika on nimetatud allpool.

Violeta õppekomplekt – esimene selline Leedu haridusuuenduses

Violeta loodud õppekomplektid 80ndate lõpus olid õpetajatele nii inspireerijaks kui ärritajaks. Loodud said need Meile Lukšiene ergutusel. Mäletan neid 90ndate algusest: õpik-töövihik lapsele ja õpetajaraamatus **neli erinevat metoodikat** ühe teema käsitlemiseks. Kui oled ikka harjunud vaid ühe soovitava/kohustusliku metoodikaga on see tõesti raske ...

Vasakul – Violeta 1988. a Balti haridusuuenduse konverentsil Jūrmalas.

Meile Lukšiene – Leedu Sajudise juhtliige, haridusreformi Grand Old Lady

Vilniuse Pedagoogilises Instituudis on Leedu haridusreformi ja hariduse *grand old lady* Meile Lukšiene nimeline auditoorium, väljapanek, tema artiklite kogumik (*Educate for freedom* leedu, vene, inglise keeles) ning

tegusad õppejõud ning teadurid säilitavad uuenduste- meelset ja vabaduse filosoofiast kantud haridust.

Pildil vasakul Violeta, paremal – Ramute.

Ramute Bruzgelevičiene on kokku pannud ja avaldanud väga põhjaliku monograafia Leedu haridusuuendusest (kultuurilis-poliitilises kontekstis). Käisime tal külas – ja sain kingiks raamatu, kus oma poolsada lipikut vahel – seal, kus Eestit mainitud – ning peatükkide digimustandid. 30-leheküljeline ingliskeelne resümee raamatu lõpus ja kümned kalendaarsed tabelid lasevad ka keelt oskamata asja sisust aimu saada. See töö on Eestis tegemata.

Leedu hariduse mured

Praktiliselt kõigi Leedu kolleegidega tuli jutuks hariduse areng. Tendentsid on murettekitavad. Õpetajakoolitus tahetakse üle viia ülikoolidesse, anda sealsete “pädevate” õppejõudude kätte (erialaspetsialistid, nt

psühholoogid, kel puudub õpetajahariduse praktiline teadmine-tundmine ja kontakt koolitegelikkusega), tahetakse koolide-õpetajate üle kehtestada range kontroll “õpetuse taseme tõstmiseks” jmt. Vaid erakoolide juhid ja õpetajad tundusid optimistlikud ja enesekindlad – nad on ju suhteliselt sõltumatud.

See pedagoogilise ja kooli/institutsiooni kultuuri lõhkumine on üsna üldine ja murettekitav. Ei tajuta, kui oluline professionaalne ja organisatsiooni teadmus sellega kaotsi läheb. Nojah – ka NSVL ajal oli lihtsaim viis näidata, et midagi teed – lammutada.

Violeta palvel koostas talle inglise- ja venekeelsete materjalide ning ettekannete faili-kogumi Eesti haridusest, õpetajakoolitusest, mõnest olulisemast maailma-mastaapi uuringust ning tulevikuvaatest asjahuvilistega jagamiseks.

Läti, 6. – 9. august

Aina. Paremalt - Anita ja tema Läti Õpetajate Täiendusinstituudi haridusuuendus-monograafia.

Kauaaegset kolleegi Aina Vilcinat polnud ma oma 15 aastat näinud. Eriti tihedada olid meie sidemed need tosin haridusuuendusele järgnenud aastat, mil toimus rahvusvaheline humanistliku ja Waldorf-pedagoogika seminar Künnsis. Tugev rühm Lätist oli just Aina ümber koondunud ning ta oli kursuste ajal asendamatu nii tunniplaanide tegemisel kui oma rahva sessioonidevahelise töö vedamisel. Emerson-kolledžisse sai ta aastaks ning tõukas seal käima mõnedki asjad, mille vajalikkusest olime omavahel kõnelenud.

Aastaid oli ta soliidse sotsiaalvaldkonna eraülikooli Attistiba prorektor. Paraku - omaniku USAsse minek hävitas majandusliku aluse ja ülikooli päästa ei õnnestunudki (seda kahetsust kuulsin ka Läti HM rahvalt, koos suure tunnustusega Ainale).

Praegugi on Aina vaikselt tegus. Vaatasime läbi vanad Balti Haridusnõukogu fotod ja püüdsime nägudele nimed juurde saada. Muidugi oli kõneks, kuidas sellel-teisel asjad läinud on, mis ühest-teisest suurest ideest saanud on ...

Aina leppis mulle kokku ka kohtumise Anita Šmitega, kes koostas raamatu Läti Õpetajate Täiendusinstituudi ajaloost ja eriti - selle inimeste osast 1987-92 haridusreformis. Veetsime Anitaga mitu väga huvitavat ja teaberohket tundi ülikooli kohvikus.

Raamatutest ja inimestest (Vilniuse Pedagoogilises Instituudis) – keskel Eesti Haridusplatvorm (1988), mida siiani mäletatakse kui “edasi-tõukajat”.

Leedu-Läti käikudega küpses soov teha ühine tagasivaatav monograafia. Leedus on alguse teinud R. Bruzgelevičiene poliitilis-kultuuriliste muutuste kontekstis ja Lätis A. Šmite pedagoogide täiendushariduse kontekstis.

Kui septembris suur haridus-stsenaariumide sisutoimetus lõppes, võtsin ette Leedu kolleegide artiklite toimetamise haridusajaloo III raamatu jaoks, mis on siiani käsil. Siingi on Ramute ja Anita raamatud suureks abiks. Ja veel suuremaks paisub arusaamatus, miks neid pole artiklites kasutatud-nimetatud. Samasse liini kuulub ka minu kirjutatud või minu osalusega artiklite uuesti-toimetamine, puhuti ümberkirjutamine - Eesti õppekava arengust, koolikultuurist, haridusreformist 1987-92, haridusparadigma muutumisest.

Eesti 100 - haridus

Eesti haridusajaloo raamatu ühe peatüki retsenseerimine-toimetamine tõi kaasa mitmed kutsed Eesti 100 raamatute esitlustele.

Eesti Teadus 100 esitus kevadel ETA majas Toompeal oli soliidne. Raamat ise ka, kuigi kurvastav, sest sisuliselt ühtki haridus-/kasvatusteaduste kaalukat nime polnud nimeloendis. Olgu teistega kuidas on, aga akadeemik Heino Liimetsa mittenimetamine on tähenduslik. Ja kui aasta lõpus ETA president kõneles Kultuuri- ja Hariduskongressi teaduspäeval samas saalis sellest, kui tähtis on haridus, kerkis ikka meelde lugupeetud Engelbrecht'i "Maht oli piiratud – kõik ei mahtunud sisse". Mis seal ikka muud öelda ...

Pedagoogika Arhiivmuuseumi direktor Veronika Nagel annab ühe raamatu Väino Ratassepale – keemiametoodikule, õpetajale, laululoojale, väarikale kolleegile juba VÕTi ajast (ca 1983).

26. septembril oli EV 100 sarja haridusraamatu³ esitus. Sisukas töö autoritelt ja kirjastuselt. 192 lk tähendab muidugi üsna vähe ruumi, aga juba nimeloend näitab tehtu kaalukust ja hõlmavust. Esitluse sõnavõttud -palutud ning spontaansed, tunnustasid ja lisasid nüansse. Tallinna Muusikakeskkooli keemiaõpetaja, kauaaegne VÕTI⁴ keemia kabineti juhataja V Ratassepp tänas sisuka töö eest ning kinkis muuseumile ja mõnelegi kaasteelisele CD oma lauludega – seegi osa Eesti haridusloost.)

Minu märkmed retsensendi-sõnavõtuks:

³ Varik, V., Sirk, V. (2018). Eesti hariduse 100 aastat. Sari EV100. Tallinn: Post Factum.

⁴ VÕTI – Vabariiklik Õpetajate Täiendusinstituut. Eksisteeris kuni 1989. a. Korraldas täienduskoolitust üdhariduskoolide õpetajatele, andis välja metoodilisi materjale, tegi uuringuid. Selle juures tegutses ka ÜPUI – Ühiskondlik Pedagoogika Uurimise Instituut õpetajatele.

Hea, et EH - 100 on!

“Minu periood” 1952 – k.a

Koolireformi periood 1987 jj – 1992 - 1997

- Leedus on monograafia (R.B., hulga viidetega Eestile),
 - Lätis on nende VÕTi põhine monograafia,
- aga mõlemas puudub laiem selle murranguperioodi tundmine-käsitlemine
- Eestis on mõned mag ja dok tööd, pigem kitsamad-sügavamad.
- Monograafilise ajaloolise, individuaal- ja dokumentaalse teose vajadus siiski jääb. Dokumendid ei kajasta enamikku tegevusi, mõtteid, sündmusi.

J Orn nägi sarnasusi 1918-20 a protsessidega (just vaimses plaanis)

EH 100 - ladus, objektiivne, ülevaatlik.

Nagu ütles Veronika Nagel - minu sõnavõttu nad veidi pelgasid, ma olevat üsna kriitiline. Noh, loodan, et pigem objektiivne ... Aga mis mul siin kritiseerida oli - haridusuuenduse peatükk toetus suuresti “rohelinele raamatule”⁵ 1996-1997. aastast. Küllap oleks piisav aeg võimaldanud Pedagoogikamuuseumi enese arhiivis (ja Riigiarhiiviski) sügavamalt kaevata - senikasutamata dokumente leidsin oma viimaste õppekava- jt artiklite jaoks nii esimesest kui teisest (omaenese kodusest kultuurikihist rääkimata). Aga aja- ja mahupiirangud olid tegijate jaoks muidugi rängad.

Üle hulga aja olid taas ühe laua taga mitmed vanad kolleegid - nii muuseumi auditooriumis kui hiljem mõnusal vastuvõtul klassitoas ... Ega nüüd nooremaks keegi läinud ole. Mõnigi, kellest ka raamatus juttu, juba lahkunudki, aga - nooremad rahvast oli ikka ka.

⁵ Sarv, E.-S. (1997, 1996). Demokraatiast ja humanismist õpetajale: Eesti haridusuuendus - hariduse demokratiseerumine ja humaniseerumine. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus.

Viive-Riina Ruus (3.09.1936 – 11.07.2018) – kolleeg ja sõber haridusuuenduses, teaduses, EHFis ...

Olime Viivega kokku leppinud, et sügisel, kui suveröömud-matkad jmt ümber on, võtame haridusuuenduse aastad ette. Nende kajastamisel on palju tänasest ja toonasest olustikust ja poliitikast ning puudulikust infost lähtuvaid vigu, kallutatust jne. Mõne inimese rolli on alahinnatud või suisa väärhinnatud tema toonase ametiposti tõttu. Täpsema plaani pidime paika panema järgmisel juulikuu nädalavahetusel, siis kui olen Lõuna-Eesti ringilt tagasi. Kohtusime varem – Viive ärasaatmisel. Tema 80nda juubeli poster (2016, EHF austamislõuna) sai lisalehe *In Memoriam* kolleegide mälestussõnadega⁶. Suvisel ajal polnud paljud kättesaadavad. Kelle leidsin, nii Eestist kui mujalt – nende sõnad said järelkajaks.

Viive-Riina - 80 juubeli-loengul (2016) ja mälestusnurk ärasaatmisel TLÜs (2018).

⁶ Vt: Viive-Riina Ruus 1936-2018. Juubelipostrist - hüvastijätupostriks (koost E-S Sarv, 2018): <https://www.scribd.com/document/384348905/Viive-Riina-Ruus-Juubelipostrist-hu-vastija-tupostrik>
s

Ene-Mall Vernik-Tuubel järelhüudeks kõnelemas. Taustal – poster, mille jõudsin nende mõne päevaga koostada-trükkida.

Kõnelejaid fotodel:

Peep Leppik – kolleeg Pedagoogika uurimisinstituudist ja haridusuuenduse päevilt. Imbi Henno – Viive-Riina doktorant. Maria Jürimäe – TÜ õppekavarenduse keskuse noor töötaja 2000st ...

Kõnelesin ka ise paar minutit – ootamatusest, poolelijäänust. Põhiline oli ju postril öeldud, lugejaid oli pidevalt ja Viive tütreid said selle PDF-albumina mälestuseks.

Meenutused-meenutajad. I Tart, I Grauberg, ..., R Laja, E Grauberg.

Viive oli reformaator, korrektne oma uurimustes, kui vaja – otseütlev ja jäärpäine. Kunagi tegin e-õppeks materjali Selle jaoks kirjutas oma lühikese “saamisloo” ka Viive⁷. Ja kui meie dialoogides juhtus midagi erilist tärkama, mäletan Viive erilist poosi-pilku, mis kogu olemusega asja hoomata ja oma maailmapilti lõimida püüdis. Vahel ilmnes see hiljem mõnes sõnavõtus, kirjutises ... Näiteks see, kui kunagi Viru väljak 4 laboris (1997) arutasime “Eesti olekut” – kas on jõudnud puberteeti? või on neurootik?

⁷ Eesti kasvatusteadlased oma akadeemilisest identiteedist ja selle kujunemisest. V–R. Ruus. Materjal E–S Sarv. (2013). Akadeemiline habitus, akadeemiline identiteet.
https://www.tlu.ee/opmat/ka/opiobjekt/akadeemilisest_identiteedist/viiveriina_ruus.html

HTMi Strateegiaprojekti sisend “Kõrg- ja kutsehariduse stsenaariumid 2020 – 2035” - sisutoimetaja tegemised

Õige suureks (ja plaaniväliseks) suvelõpu ettevõtmiseks osutus Haridusministeeriumi strateegiaprojekti “Eesti haridus ja teadus 2035” jaoks Ene Graubergi projektirühma poolt koostatava sisendi toimetamine. See käsitles kõrg- ja kutsehariduse arengut nii filosoofilisest, digituleviku kui EL kontekstist lähtudes. Sisutoimetamisele ahvatles mind Ene Grauberg – neil oli toimetamise-kokkulepe Viive-Riina Ruusiga, aga ...

See oli tohutu töö, aga väga rikastav ja õpetlik! Tarkade inimeste tekstid – lugemine teeb targemaks! Artiklite sobitamine, kooskõlastamine, ca 20 lk lisaks kirjutada (Bologna protsessi ja Eesti arengustsenaariumide kohta), konstrueerisin ka 2035-stsenaariumide visuaalsed skeemid. Ene Grauberg oli tegus ja põhjalik nagu ikka – iga tekst sai mitmeid kordi ümber tehtud ja täiendatud ja jälle ümber ... Küll tahtnuks mõnd asja edasi arendada või mõne teise vaatenurga lisada, ent – minu roll oli teiste mõtteid toimetada, mitte muuta ...

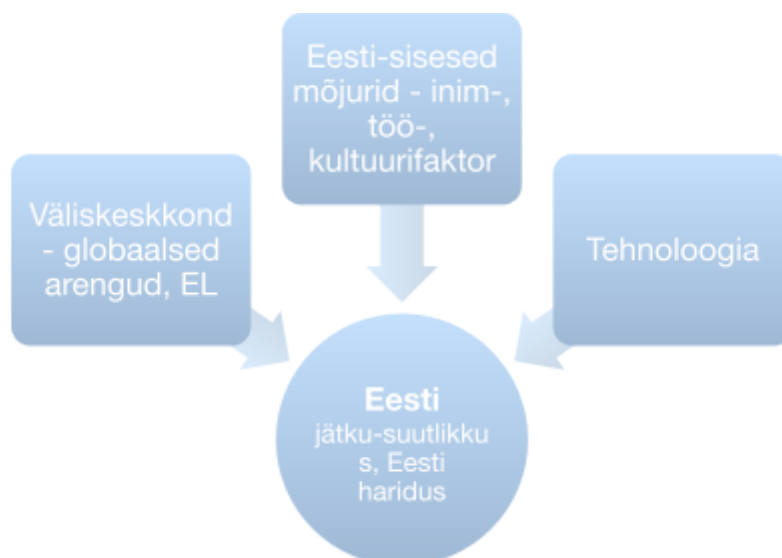

Lõpuks valmis Analüütiline ülevaade⁸ (164 lk), selle lühike kokkuvõte (36 lk, HM töörühmade liikmed ei pruugi ju pikka teksti lugeda) ja siis veel päris suur tekst (algselt ca 300 lk minu arvutis). Selle suure teksti koos eespoolnimetatud kokkuvõttega toimetas ja andis raamatuna välja Mõttekoda Nord, 2018. aasta lõpus⁹.

Aeg surus peale – mõnedki kordused jäid neis tekstides sisse (kas see just halb on – kordus laseb paremini meelde jätta ja tähele panna), ülesehitus on üsna hüplik ning struktuurilt ebaühtlane jmt. Aga – need tekstid on mõeldud asjatundjatele ja asjahuvilistele filosoofilis-perspektiivseks kaalumiseks, mitte ajaviiteks laiale publikule. Mitme kuu möödudes oli mul eneselgi huvitav-valgustav tervikut raamatuna üle lugeda ja uuesti kaasa mõelda.

⁸ Ene Grauberg, Ene-Silvia Sarv (toim). (2018). Eesti jätkusuutlik areng: kutsehariduse ja kõrghariduse stsenaariumid aastateks 2020–2035. Analüütiline dokument. <https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/Graubergi%20projekt.pdf>

⁹ Eesti jätkusuutlik areng ja haridus: kutse- ja kõrghariduse stsenaariumid 2020-2035 / [Ene Grauberg, Indrek Grauberg, Jüri Soolep ... jt. ; koostaja: Ene Grauberg ; sisutoimetaja: Ene Grauberg, Ene-Silvia Sarv ; kaas: Edda Soolep, Jüri Soolep. Tallinn: Nord Kirjastus, 2018; 247 lk.

Joonis. Põhimõjurid.¹⁰

Põhimõjurite universaalsus kombineerus minu jaoks kunagiste Eesti haridus – 2015 stsenaariumide dimensioonidega: sidusus *versus* võõrandavus, innovatiivsus *versus* konservatiivsus. Siin oluks kombineerimisruumi!

Kolm stsenaariumi väärivad igatahes tähelepanu ja arvestamist ning on kahju, kui strateegiarühmad neist mööda vaatavad:

- Eesti ja Eesti haridus globaliseeruva maailma tõmbetuultes: 2020-2035,
- Negatiivne ohuststsenaarium Digišokk ja/või vaikne hääbumine,
- Positiivne stsenaarium Uus õitseng.

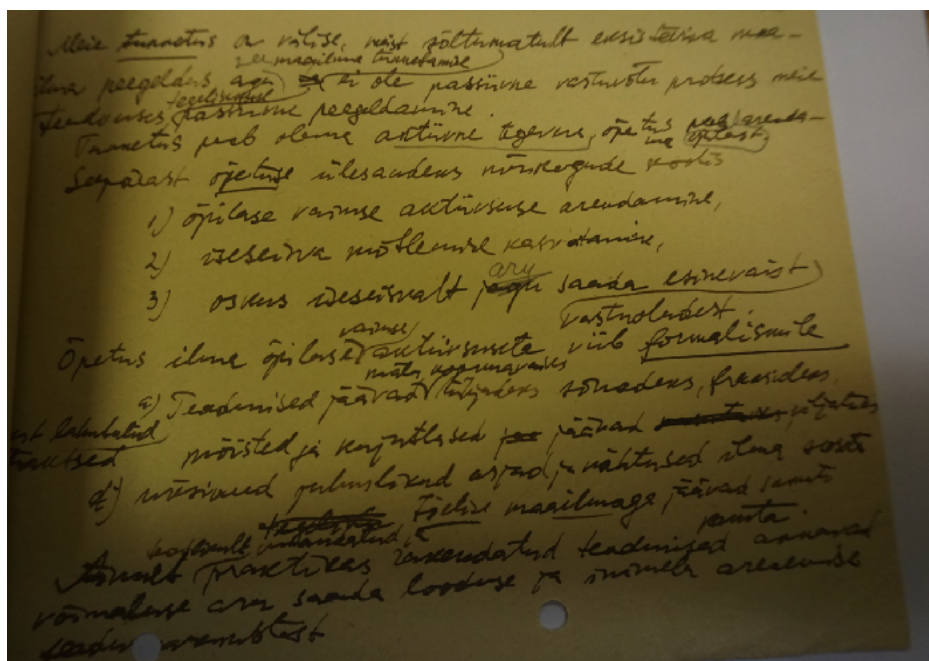
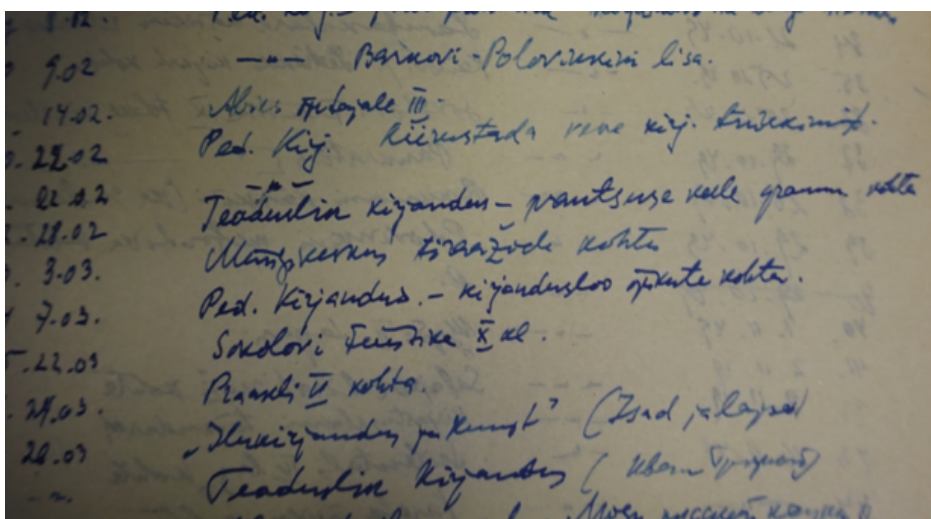
Tänu sellele tööle sai pea-aegu valmis artikkel Eesti tuleviku-stsenaariumidest¹¹, mille põhjal teen ettekande 2019. a septembris Dalianis (Hiina) WEDA konverentsil “Reshaping the Global Future of Education”.

¹⁰ Ene Grauberg, Ene-Silvia Sarv (toim). (2018). Eesti jätkusuutlik areng: kutsehariduse ja kõrghariduse stsenaariumid aastateks 2020–2035. Analüütiline dokument. <https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/Graubergi%20projekt.pdf>

¹¹ Sarv, E-S. (2018). Eesti tuleviku-stsenaariumid ja kool. (Käsikiri)

Johannes Käis – olulist tänastele ja homsetele õpetajatele

J Käisi Seltsi Harjumaa haru konverentsiks (14. nov) paluti ettekannet "Johannes Käis – olulist tänastele ja homsetele õpetajatele". Et ma pole Käisi kunagi väga põhjalikult uurinud, tuli nüüd Pedagoogika Arhiivmuuseumis olemas olev läbi vaadata ning läbi mõelda tänase teadmise ja probleemide kontekstis. Täitsa huvitav!

Johannes Käisi lugemis- ja loodusvaatluste ja päevikud. (Pedagoogika Arhiivmuuseumi kogudest.)

Johannes Käisi lugemis- ja loodusvaatluste ja päevikud – see on aastate kaupa käsikirjalisi ja masinkirjas materjale. Mõtteid kasvatuses ... ka 40ndate lõpus uute aegade kohaste sõnade abil kirja pandud, ent sisult jäävad kasvatuspõhimõtted ... Siinkohal pean oluliseks tõdeda, et Eestile

halbadelgi aegadel püüti sisuliselt säilitada ja teoks teha parimat kasvatust-õpetust. Oma tänases küpsuses (aruka riigi ja rahvana) peaksime puude (sõnade) taga metsa nägema. Nagu siis, kui 1950-54 tekkis loosung "Vormilt rahvuslik, sisult sotsialistlik" - rahvariide seeliku kangast sai poest osta, meile õega (mõlemad alla 10 aasta vanad) õmmeldi-tikiti rahvariided ja käisime nendes kooliga mai- ja oktoobripühade paraadil. Ideoloogial polnud tollal meie jaoks tähendust, eesti rahvariietel küll!

Kui võtta kokku, miks ja mil viisil Johannes Käis, tema pärand on tänapäevalgi oluline, siis jõudsin sellise (kindlasti mitte ammendava) loendini:

- **Pedagoogilised-arengulised põhitõed** – neid võime leida kõigis uutes, sh kogemus- või/ja teaduspõhistes pedagoogikates ning pedagoogilistes süsteemides.
- **Õpilase ja õppimise-kesksus** -
 - lapse individuaalsuse uurimine-arvestamine-arendamine,
 - õppeprotsessi kavandamine-teostamine loovalt, avastuslikult.
- **Kabinet** (laboratooriumi-taoline, ainekeskne klassituba) ja õppekäigud (kogemus, elulisus).
- **Õpetaja enesearendus** ja täiendõpe (mida tänapäeval elukestvaks õppimiseks nimetatakse).
- **Täna on eriti oluline** nutimaailma "maandamine" avastamiseks, käe ja vaimuga tegutsemiseks, elavaks koostööks ja koosolemiseks.¹²

Kõike oma teadmist-kogemust üle vaadates võin julgesti nentida – ka ENSV pedagoogikas, üldhariduses ja õpetajate (täiendus)hariduses taaskasutati (ikka tasa ja targu, võimalust mööda, sageli eesrindliku kogemuse nime all) pea kõiki J Käisi ideid, alates kabinetisüsteemist kuni õpetajate etapiviisilise täienduskoolituseni.

Konverentsi käigus oli mõndagi huvitavat, sh tutvumine Peetri kooliga. Mõnus keskkond õppimiseks-töötamiseks!

¹² Vt näiteks: J Käisi Seltsi koduleht <https://johanneskais.wordpress.com/elu-ja-tegevus/>
 Johannes Käisi Selts (Toim.). 2018. Õpetuse alused ja teed. Üldine didaktika. Studium.
 E-S Sarv. (2018). Johannes Käis – olulist tänastele ja homsetele õpetajatele.
<https://www.scribd.com/presentation/409491075/E-S-Sarv-Johannes-Kais-olulist-tanastele-ja-homse-tele-opetajatele>

Ukraina ja Georgia haridusmissioonid

Omaette suur peatükk oli Ukraina koolihariduse toetamine ja Gruusia/Georgia ülikoolide õpetajakoolituse arengu toetamine (UNICEF-INNOVE missioon/projekt, alates 2014/2015. a).

22. - 25. veebr Lviv (Vinniki), 26. veebr - 3. märts Tbilisi.

Ukraina – hariduskontakte

Lvivi lähedal Vinnikis on sanatoorne internaatkool, mille direktriss Lilia Svistovitš korraldab oma kooli baasil juba aastaid rahvusvahelisi konverentse: akadeemilised ettekanded, praktilised töötoad, kollektiivne ajuragistamine. Üldine hoiak ja sõnum läbi kõigi ettekannete, töötubade oli: lapse- ja arengkesksus on/kui pedagoogika ja kooli organisatsiooni, koolikultuuri alus. Tegin seal ettekande koolikultuurist ja koolirõõmust. Kuulasin hulga huvitavaid ukraina- ja poolakeelseid ettekandeid – slaidid aitasid aru saada ja slaavi keeled on interpreteeritavad.

Oli omamoodi kogemus lihtsalt osaleda (mitte vastutada) ühismõtlemises. Maailmakohviku vormis koosmõtlemist juhtisid ühe Stokholmi ettevõtluskõrgkooli ukrainlannast õppejõud ja Irena Pranskeviciute Vilniusest. Huvitav protsess, aga – mis sest kõigest edasi sai ...? Talguate metoodika meeldib mulle siiski rohkem - see on objektiivsem, sõltub vähem mängujuhtide interpretatsioonist, hoiakutest, valdkonna-kompetentsusest ning on selgemalt lõpptulemusele (*forsight*, arengukava, kontseptsioon vm) suunatud.

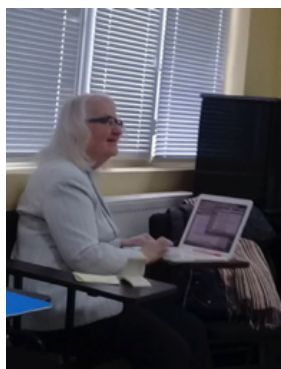
Olulisem oli aga huvitav, tänapäevane ja kasvatuslikult efektiivne kool, vahva õpilaste ja õpetajate seltskond.

Üheks selle ja teiste ettevõtmiste hingeks on Ukraina alpinist ja alpinismiõpetaja (Sergi Tšumatšenko, pildil), kel pikad sidemed Gruusiaga ja kes seal

laste alpinismibaasi on rajamas.

2018. a kevad-suvel oli kool sulgemise ääre peal – ministeeriumi või oblasti “haridusreformi” raames – direktor Lilia palus FB sõpradelt tuge ning sai seda, s.h minultki. Sellest toetuskirjade tulv ehmatas Ukraina

HM ja oblasti valitsust ikka korralikult ning vähem kui kuu pärast oli ka FBs selgitus ministeeriumilt – “... ei, te kõik saite valesti aru, pole olnud sellist kavatsustki ...”.

Konverentsi esimese päeva õhtu sisustas rahvuslik restoran ja ekskursioon Lvovi, kus üks kell näitab täpset kohalikku aega, mis erineb Kiievi ajast 21 minuti võrra. Vagunid sõidavad ja lükkavad osutid paika ...

Silinderkübaras kellamees oskab öelda ühe lause vähemalt 30 keeles. Eesti keeles ka.

Suveniiripood on vist ööpäev ringi avatud – igatahes mulle kingiti seal Olesja Ukrainka (Ukraina Koidula) t-särk kümne paiku õhtul.

Ukraina-kohtumistel oli mitu jätku.

Üheks jätkuks oli kutse kohtuda Poola Toruni kinna haridusjuhtide ja õpetajatega, kes tulid aprillis Eesti head haridust uurima, käisid mitmes koolis, kogusid hulga muljeid ning muidugi palju küsimusi. Tundi kolm Tallinna Dzingli hotelli konverentsiruumis oli tihkelt tulvil asjatundlikke mõttearendusi. Vaat see mulle meeldib! Lõpus - suur ühispilt. Kogu asja korraldaja Adam Olejnik (kes koolidirektorina ka Lvivis esines, pildil esireas paremal) kandideeris suvel Toruni linnapeaks, kui ma asjast õigesti aru olen saanud.

Kuna ühe Vilniuse erakooli vedaja (Irena) tahtis käivitada koolikultuuri uuringut Leedus (TLÜs 2004-2007, nn TOIME uuringu eeskujul¹³), sai

¹³ Selle uuringu tulemusel kaardistati komplekselt Eesti kooli kliima, koolikultuur, akadeemiline toimetulek jpm õpilaste-õpetajate-koolijuhtide-lapsevanemate tajutuna.
Vt. nt:

talle mais küsimustikud kokku korjatud, nende vene keelt kohendatud, soovitusel läbi mõeldud. Leedus kohtusime ja arutasime koolikultuuri ning uuringu asja kohe mitu tundi - loodetavasti läks see uurimisprojekt käima, infot seni veel pole.

Ja veel oli skaibi-intervjuu Valgevene ajalehele ...

Ukraina haridus on selles staadiumis, nagu olime Eestis 90ndate alguses. Palju on formaalset ülalt-alla juhtimise püüdu, aga ka tohutult entusiastlikke otsinguid, omaalgatust, mida toetavad ka ettevõtjad. 2017 käisin Harkovis konverentsil (tasu ei saanud, aga lend ja majutus olid korraldajatelt, sama Lviviga 2018), tegin mitu skaibi ja vebinari-ettekannet ka teistel konverentsidel ja "mitte-konverentsi" töötubades. Inim-/lapsekesksus, väärtustepõhisus, koolikultuur, PISA-ga seotud küsimused ülesannete eripärast ettevalmistuseni ... - igaks asjaks on huvilisi ja küsijaid-õppijaid. Ukrainas käsitletakse neidki valdkondi, mis meil pole kuigi aktuaalsed olnud - nt *questioning*. Kunagi 90ndate keskel sattusin sellele teemale Internetis, uurisin USA materjale, võimendasin seda küsimise/küsimuste metoodikat täienduskursustel ja ehk mõne lausega ka kirjutistes ja hiljem loengutes, ent põhjalikumalt pole see suund esile kerkinud. Ometi - hea/tark/suunav küsimus on nii õppima-ahvatlev ja motiveeriv ...

Ukrainast Lvivist lendasin üle Kiievi edasi Tbilisisse.

Eesti kool 21. sajandi algul: kool kui arengukeskkond ja õpilase toimetulek. 82007). Koost M Veisson, V-R Ruus. Toim T Kuurme. Tallinn: TLÜ kirjastus

Sarv, E-S. (2008). *Õpetaja ja kool õpilase arengu toetajana. Õpetaja enesest ja koolist*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

Sarv, Ene-Silvia. (2008). *Õpetaja ja kool õpilase arengu toetajana. Õpetaja enesest ja koolist*. Toim L Pallas, K-E Kont. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus (raamat +CD, Statistilised lisad: L Pallas)

<http://www.scribd.com/doc/74205796>

Kaukasus – lumised ahelikud lennukitiibade all!
Siiani olin ikka öösiti lendama sattunud. Tbilisi tuled on muidugi toredad, ent ... mäed on mäed!

Georgia õpetajahariduse arendus

Nädal aega märtsi alguses - seminarid-ettekanded UNICEF'is (Georgia UNICEF on õpetajahariduse kaasajastamise projekti vedaja, finantseerib INNOVE kaudu Eesti) ja neljas ülikoolis (Gori, Sukhumi ülikool Tbilisis, Telavi, Kutaisi). See oli tõhus jätk eelmise aasta Gudauri-kerilauale ¹⁴, mille kava osutus õnnestunuks ja mille käik on näha slaidide-rea alguses (ülejärgmisel lk).

¹⁴ Mägiturismi keskus Kaukasuses ca 3000 m merepinnast. See oli väga hea valik tööks – nii olme kui tööruumide poolest. Ühel päeval sõitsime Kolmainu kloostriksse Kazbegi nõlval. Pikk tee läbi mägiastlate ja hingematva looduse ...

Seminari rühmatööd on elavad – nagu ikka läheb Georgias töö kähku ja särtsakalt. Hea, kui saaks jutust aru ka Aga enam-vähem on tajutav, kuis asi sujub. Ja ikka leidub vajadusel keegi, kes hetkel toimuvast ülevaate annab, olgu siis inglise või vene keeles. (Juba täiendasin rühmatöö metoodikas rolliloendit referent-tõlgiga võõrkeelsete kerilaudade jaoks). Ettekanded tehakse vene või inglise keeles ja vajadusel täpsustatakse omakeeli.

Seminar lähtus 2017. a. sügise Gudauri kerilauast, kus sõnastati **ideaalide ja väärtuste baas** õpetajakoolituse raamprogrammiks. Seejärel ülikoolides peetud loengud-arutelud arendasid neid edasi Eesti kogemuse taustal. Nüüd vaatasin slaidid üle – ega ma nendega rahul ole, aga toona läksid need üsna õigesse kohta, nagu tundus. Vaid need, kes tahtsid “head eesti retsepti” pidid pettuma – no ei ole see copy-paste võimalik. Eeskujuks aga – palun, programmid ja ainekavad on ju kõik inglise keeles saadaval + juhendid allalaadimiseks ja materjalid Drive’s – samuti jagatud.

From ideals and values – to framework

I. Group work 1 “TE ideals, values, goals” (human, instit, community) => poster and presentation (4-7 minutes per group),

General meeting 1. Outcome – shared ideal, values, ...

II. Group work 2 – “TE competencies and practical skills to achieve” (3 groups – 3-... areas of framework)

General meeting 2. Outcome - suggestion for the framework document

III. Group work 3 - TE learning process, outcomes/ assessment etc – additions and suggestions

General meeting 3 –

Editorial committee – Works with proposals up to ... 9.10 lunch

Capo 2017

3/4

Workshop
Tbilisi, Georgia

26-28. 02. 2018.

**Программы подготовки учителей
МА – некоторые аспекты
компиляции**

Эне-Оильвия Сарв

Gudauri
7-8.10. 2017.

**Мой лозунг, моё убеждение, моя
ответственность:**

школа, учитель и родитель работают на 50 лет в будущее –
сегодня, в каждую минуту, на каждом уроке,
создадим общество и мир наших внуков,
правнуков.

ESDev 2018

1

**Мечта –
чтобы каждый ребенок каждый день
ждал школу с радостью и
ушел из школы довольным
и даже в 50, 70, 90 лет вспоминал(а)
школу и учителей добрым словом за
хороший фундамент**

ESDev 2018

4

Seegi kord tuli alla laadida ülikoolirahvale vajalikke programme ja ainekavasid TÜ ja TLÜ ŌISist. Varasematel aastatel oli tublisti tõlkimise-tööd (sageli vene keelde). Nüüd on inglise keele oskus palju parem ja kuna enamuse asju on inglise keeles olemas jääb tõlkimine ülikoolide-õppejõudude eneste hooleks. Aga seletada, kommenteerida, kirjanduse valikut põhjendada tuli tublisti.

Mu kauaaegse partneri Batumi ülikooli magistriõppe (3+2) programm oli juba visandatud, isegi inglise keelde tõlgitud. 2012 olin seal TLÜ rektoraadi rühmaga ja tegin minirotaatori õppejõudude-üliõpilastega, hiljem kävis praegune INNOVE-UNICEF projekt. Sidemed selle ülikooliga, eriti instituudi juhi Madona Mikeladzega on eriti tihedaks ja südamlikuks jäänud. Igatahes oli Batumi programm täitsa toekas ja võimaldas teistel ülikooli-tiimidel “möötu võtta”. Kommenteerisin seda päris põhjalikult. Missiooni-õhtud ongi sedalaadi nõustamis-tegevusega täidetud, + mõned mõnusad õhtusöögid, millest ei saa ega tahagi loobuda.

Missiooni-kokkuvõtte oli seekord vaid 13 lk + ettekannete slaidid (inglise-vene keeles), eelmised on ikka 60-90 lk olnud. Kõik lisamaterjalid said ka Google Drive's ülikoolidele jagatud. Aga ega Georgia-töö sellega lõppenud. Õpetajakoolituse õppekavade raamnõuete (Georgia HM-ilt) ja seejärel 4 ülikooli õppekavade kommenteerimine ning Gori ülikoolile aine “Õpetaja eetika ja elukestev õppimine” programmi koostamine kestsid suveni. Juuli alguses tuli teade – kõigi ülikoolide magistriõppe (5-aastane õpetajakoolitus, esimene selline Gruusias) programmid said akrediteeritud. No oli hea meel küll!

Muide – Tbilisi ooperiteater on lõpuks restaureeritud (olin kõik need 5 aastat selle lähedal tiirutanud – ikka kinni!) – hiilgav-kuldne 19. sajandi sisu. Ja nende Carmen oli tõesti võrratu! Lavastus, solistid ja loomulikult 60-line koor Gruusia võimsate mees-häältega.

Mõttetalguline

Talgujate tegemised

Juba kümmekond aastat on Skype andnud Talgujatele mugava ja regulaarse kohtumisvõimaluse - nii Eestis kui rahvusvaheliselt (nt EURA¹⁵). Viimased paar aastat on igas kuus kaks Skype'i-üritust – Talgujate VVV klubiõhtu (Võimaluste Värava Virtuaalklubi, Juss *alias* Jüri Plink on klubimeistriks) ja Talgu-akadeemia Valdo Ruttase meistrikursusena. Valdo valmistab alati ette (filosoofilis-metodoloogilise) kokkuvõtte eelmise salvestuse põhjal, uute ideede paketi akadeemia-sessiooniks ning jagab neid üle Scribd'i ja GoogleDrive'i.

Valdo sessiooni-paketis (essee, luule, slaidiseeria) on ikka:

- refleksioon eelmiste sessioonide salvestuste põhjal,
- Vene ja Lääne mõtteklassikat,
- uusimat haridusalanst ja tulevikulist teavet-mõtet OECD, ÜRO, Maailmapanga jm väljaannetest,
- tarkust ja tähendusi, turgatusi ja lõimendusi

See on tänuväärne ja alati rikastav koosolu, Agu exInimene, Talgufoorum jmt¹⁶ lisaks.

Kõigi tegemiste kõrvale sai kõpitsetud ka nn Talgu-raamatut (käsiraamat? mida juba 150 lk on kogunenud) ja korjatud kultuurikihist välja mõndagi koolifüüsika-talguliikumisega (ning kogu haridusuuendusega) seotut.

Märdimetsa IX talgupäev mais oli kokkuvõttev ja üldistav ja edasimüksav nagu alati. Kombekohaselt hea ilm, tore töö, maitsev-kosutav supp, kõmav loits ja vahva kaaskond mõttetegevusele lisaks.

¹⁵ EURA – Eesti Uurali mõttetegevus-seminarid, nn dekadnikud (sh tsüklotroni-mudeli kujunemine ja osalemine Uurali energeetika-ODI'de veebinarides) – üle 100 seminari 3 aasta jooksul. Vt nt: <http://talgujad.forum.co.ee/t316-eura-ja-tska-odi-8-eel>

¹⁶ Vt: blogi exInimene – <http://exinimene.blogspot.com>,
veebileht Talgutaru – <http://www.talgutaru.com/422281661>,
Talgujate foorum – <http://talgujad.forum.co.ee/forum>

Kerilaud/rotaatorid

Korralikke, päevi kestvaid ja läbi kuude või aastategi ulatuvaid mõttetalguid pole tänapäeval Eestis kohanud. Kui nt Haridusministeeriumi strateegiaprotsess ongi pikk, korduvate töörühmade koosolekutega, siis mõttetalgulist kollektiivset mõttetegevust neis pole, elemente ehk küll. Ühe- või mõnepäevane kerilaud tundub olevat tänases maailmas jõukohasem. Kuigi – omaaegne EURA-protsess (Eesti Talgud ja Uurali koolkond, Skaibis-veebinaris Valdo juhtimisel) näitas ühismõtlemise võimalikkust kolme aasta ja 100+ istungina.

Kerilaud – see on vajadus (“tellimus”), mis sind kõnetab, huvilised, läbiv idee jne. See on minu jaoks alati tutvumine asjaosalistega (kooli, maakogu inimesed) ja saadaolevate materjalidega, arupidamised. Nii sünnivad kerilaudade ettevalmistavad tekstid ja juhendid osalejatele + korralik sisukokkuvõte ja osalushinnangu analüüs, refleksioonid. Mõnel juhul ka akadeemilisem artikkel (nt Haridusfoorumi kerilaudadest 2015. ja 2017. a).

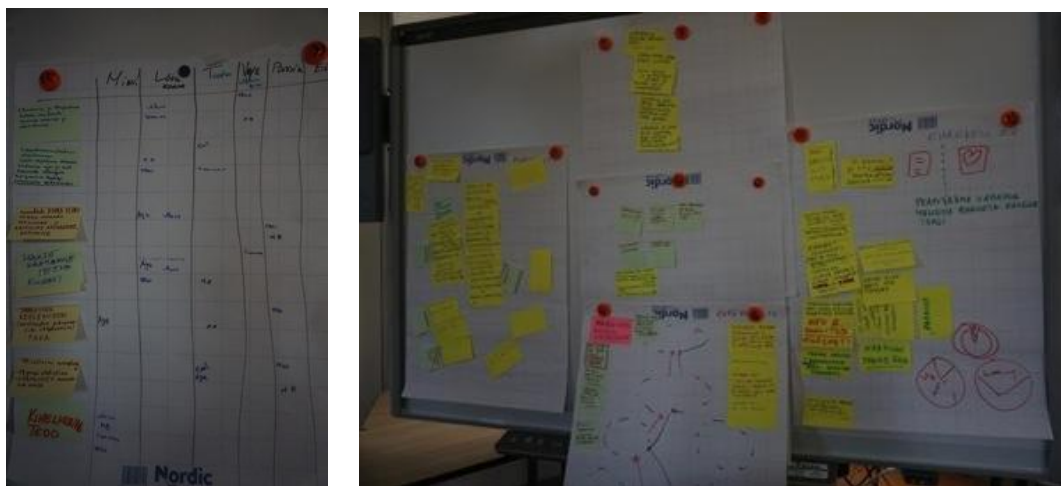
2018 oli minu jaoks **kahe kerilaua aasta**.

Maakogu-kerilaud

Agu Visseli eestvõttel toimus 7. aprillil kerilaud Maakogu kihelkonna-rahvaga Tartus, Anatoomikumis, TÜ hariduse innovatsioonikeskuses.

See oli vahva protsess – habemikud ja habemeta meesinimesed olid asjalikud, mõtterikkad ning keerulisemate isendite-olukordadega said Ruuta ja Agu oma rühmas hakkama.

MAAKOGU ETTEMÕTLUSKERILAUD 2018 Maakogu ideest - inimesed, kogukonnad, kihelkonnakogud - võrgustikuks saamine Agu Vissel Ene-Silvia Sarv, Konsultandid - Valdo Ruttas, kõik osalejad 7. aprill, 2018 E-S Sarv 2018	Kontseptsioon Toetudes • kaheldes olulisimale allikale – oma kogemus/teadmine ja akadeemiline teoreetilis-uurimuslik teadmine – ning • oma ideaalile ja tajule heast kogukonnast, ühiskonnast ning tulevikuprognosidele, tajutavatele tendentsidele – püüda • väljendada-kaardistada oleviku-tuleviku elu ja koostöö, • diagnoosida Maakogu-kihelkonnakogu-kogukonna tänast olekut Eestis, potentsiaale-võimalusi, • hinnata nende olulisust ja võimalikke arengusuundi, • näha lahenduste spektrit (arvestades lokaalseid ja üle-eestilisi, ka globaalseid arenguid), • visandada lahenduste realiseerimiseks vajalik tegevusväli ning visandada-kavandada tegevusi-ettevõtmisi. E-S Sarv 2018
	Väljundeid • postrid, rühmatööde esitluste videoklipid ja sõnaseaded/tekstid, jms et kehutada kaasa lööma laiemat MK seltskonda ja inimesi kihelkondades; • ideed ja plaanid osalejate isiklikuks ja koostegevuseks; • ideaalis – tekivad algatusrühmad mõneks ettevõtmiseks, projektiks; • sisend Asutava kogu 2 kärejale. E-S Sarv 2018

Tulemused – ideede-tegevuste sõelumise tabelid ja kokkuvõte läksid usutavasti Maakogu Kärjate sisendiks – kui mitte ametlikult, siis osalejate kaudu kindlasti. Ja eks need ideed käivad igaühega kaasas, kuni kuskil rakenduse leiavad. Nii see väesolu tekib.

Minu jaoks oli väljundiks artiklikavand “Imelikud asjad seersinatse Eestimaa rahva meeles ja teos”. Sellest sai valmis 3 lk viidete jm taolisega (salvestus – 29. apr). Mõte liigub 1997. jj aastate “tagasivaate-stsenariumidelt”¹⁷ 2018. a aprillikuusse küsides-nentides “**Mida rahvas tahab...**”:

Rahulolematu ja pahane rahvas

- RailBaltic kui inimeste, talude, looduse terviklikkuse lõhkuja,
- tselluloositehas, mida surutakse läbi rahva (KOV) selgesti väljendatud tahte vastaselt,
- metsade raiumine arvestamata
 - o loodust kui terviklikku ökosüsteemi (puud-alustaimed-seened-marjad, loomad) ja inimesi kui selle üht osa (mets on enam kui raiematerjali-tulu),
 - o paikade pärimuslik-kultuurilist väärtust (pühapaigad, iidset vormid), ...
- inimestele eluliselt ja emotsionaalselt oluliste aspektide/teenuste allutamine materiaalse tasuvuse printsiibile,
- parteide ebaausus, korruptiivsus, ainuõigele tõele pretendeerimine, jm

Mida rahvas/rahvaalgatus teeb

- “Keskkond puhtaks”, “Teeme ära!”, jmt,
- metsad ja pühapaigad päästa – “ostame kogukonnametsad välja”,
- vähihaigete ja perede toetamine jmt (altruistlik e teisekasu tegevus),

¹⁷ Sarv, E.-S. (1997). Ajastupilt ja haridus – üks võimalikest vaadetest Lyotardi rada järgides. Haridus 4, 25–29.

Sarv, E.-S. (1998). Eesti hariduse võimalikud minevikud. Rmt Loogma, K, Sarv, E.-S. (Koost). Eesti ühiskond ja haridus – 2015. Tallinn, 45 – 53

Sarv, Ene-Silvia (2001). Eesti kui riskiühiskond : inimene ja haridus . Eesti sotsiaalteaduste II aastakonverents : 23.-24. november 2001, Tartu : teeside kogumik (119 – 120). Tartu: Tartu Ülikool

- räägime asjadest – “arvamusfestival”,
- probleemid meie valdkonnas - igasugused NGO-d - katusorganisatsioonid (õpetajate koostöökoda, Haridusfoorum jm) -vanad ja uued,
-

Siis lipsab sisse Agu poolt juba haridus-/õppimiskerilaua (2017) nimetatud **restardi-ihalus** ja selle kõrvale uuem – **käiguvaetus** ...

Miks see kirjatükk päris lõpule ei jõudnud - ei teagi enam. Alguspunkt oli Maakogu-kerilaua ettekanded ja osalushinnagu tabeli kokkuvõte ning see lühitekst, mis osalejateni ja ehk ka muu Maakogu-rahvani jõudis ning omasoodu edasi toimetas.

Pärnu TG arengukava-kerilaud

Pärnu Täiskasvanute Gümnaasiumi (PTG) arengukava-kerilaud keerles 27.-28. sept. Haapsalus. (Tänu sellele sai kolmrattaga suvel Pärnuski käidud, et kooli olemist tunnetada ja koolijuhtidega asjast kõnelda).

Mitteakadeemiline kõrvalepõige. Haapsallu jõudsin hilja õhtul pimedas (Tallinnas oli pealelõunal sõnavõtt Eesti 100 haridusraamatu esitlusel) ja hotellini tuli mereäärsel teel ca 150 + 200 m poole sääreni vees sumada. Hea, et lahke inimene õige teeotsa näitas. Oi kui külm oli ... Aga lootus oli, et vee all auku peidus pole ning et tee ikka õigesse paika välja jõuab ... Oli see vast minek – lausa (külmunud) kangelase tunne tuli, kui seal pimedas vapralt rühkisin. Õnneks jõudsin saunas suure külma kontidest ja vereringest välja saada ...

Haridus-ihaluse teokssaamine PTGs ARENGUKERILAUD KONTEKSTIS 21. sajandi 20ndate potentsiaal Ene-Silvia Sarv 27.-28. september 2018 Pärnu Täiskasvanute Gümnaasium Haapsalus E-S Sarv 2018	Võimalik esmatulemus • Personaalse haridusideali ja kollektiivse ideaalide-ideede “lehviku” või “spektri” ning kooli arenguvõimaluste selitamine, teadvustamine • Kerilaua rühmade tööst kujuneb kooli järgmise (Kool - 100) perioodi arengukava alus – visioon, missioon, tegevussuunad, (+ käsit(l)us, uuring, artikkel, õppematerjal vm.) Protsess - Hariduskerilaud - Keerutus – 3-tasemeline (inimene/õppija-õpetaja; õppekava/õpikeskkond -kool; ühiskond/Pärnu/KDV/riik) - Sõelumine arengukava aspektide ja arendus-ideede, tegevuste välja määratlemiseks. E-S Sarv 2018
---	---

Rühmad ja taktid

Rühmad:

I - inimene (õppija, õpetaja, kooli töötaja)

Õ - õppekava (sh pädevused, õppevaldkonnad, jm + õpikeskkond, e-keskkond jne)

K - kool – kui õppiv teadmus-organisatsioon, koolikultuur / kooli majanduslik aspekt

V - Varia – kool, kogukond-ühiskond-riik, KOV, inimesed ...

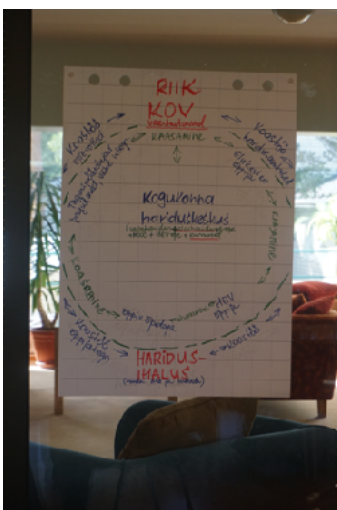
Taktid:

4 sisu-takti +

5. kokkuvõte-refleksioon-jätkutegevused

L.G. Sarv 2018

10

Rühmad töötasid vägevalt, keskendunult.

Koolipere oli igati kohal - koolijuhid, pedagoogid, ka õpilaste esindus ja kogukond, KOV ...

Postrid olid sisukad, ettekanded sujuvad ning küsimused "kas ma sain õigesti aru" ja kommentaarid – asised, asjatundlikud, pedagoogiliselt avarad.

Umbes kolmandik õpetajaid ja kooli juhtkond oli erineva metoodika ja sihiseadega rühmatööd varemgi teinud (sh minuga juba 10 aastat tagasi), enamasti vaid poolepäevase sessioonina.

Protsessiskeem – sisutaktid rühmades (I, II, III, IV-A,B rühmatöö)

L.G. Sarv 2018

13

Midagi jäi sellest kerilauast südamesse kripeldama. Kuivõrd tulid kokkuvõtetega ja tulemuste-sõelumiste interpreteerimisega toime toimetajad? kuidas arengukava-protsess koolis edasi läks? Omapoolse kokkuvõtte sain nädala-poolteisega tehtud, seda küll postri-fotode põhjal, sest toimetajate jt kokkuvõtted minuni ei jõudnud. (Pealegi – algas strateegis-2035 stsenaariumi-materjalide toimetamise uus tsükkel – vaja oli kokkuvõtet ja lühikokkuvõtet HM-le). Nii jäigi tunne, et protsessi jätk libises käest ära. Muidugi usaldan PTG rahvast ja juhtkonda absoluutselt,

aga ehk nad ootasid minult enamalt ... või midagi muud? Tulnuks ehk jätkuprotsess enne kerilauda visandada või – täpselt fikseerida? Aga PTG = tugev kool, juhtkond. Kas polnuks see nende siseellu sekkumine ...

See ebalus oli ehk tingitud hoopis sellest kogemusest, et ülikooli õppeprotsessis moodustas kõik ühe kompleksi – aine sisu, häälestus, mapiõpe, kerilaud, järelseminar, koostööprojektid ja projekti- ning mapieksam. Nii oli see õpikogemus tervikliku ja paindliku ning mitmemõõtmelisena kavandatud, teostatud, lõpule viidud, reflekteeritud – ja kenasti õppejõu (minu) kontrolli all. Vead said kas ennetatud või parandatud või poitiivseks “vigadest õppimiseks” kujundatud. PTG kogemus oli teistlaadi – õpetlik ja ergutav igatahes!

Kokkuvõttes - suur tänu PTG direktrissile Karin Kurvitsale ja kõigile korraldajatele-osalejatele selle põneva protsessi eest (sh Pärnu “õunamets”, ja Haapsalu veetakistustega öö-tee, kuhu ma muidu sattunud poleks!) !

Koolist ja tagasi kooli

Klassijuhatatud klass Tartu 7. Keskkoolist

Maikuus sain kokku Tartu-perioodil **“juhatatud” klassiga** (1970-71). Minul mälus ikka Küllike ja Tiina füüsikaklassi tagaruumis: “Õpetaja, te veel siin! Me tõime teile ühe Nurri!”. (Siis olid need pisikesed 20-grammised tahvlikesed.) Ja koolist lahkumisel saadud kohviserviis ning suur kollane karu (täna küll veidi kannatanud olekuga – mitu põlvkonda tast üle käinud). ... Ja arukas Inge ja krutskitega Harri ja autopoiss Karl ... ja Eha ja Vaike ... Mõned on juba taevastel radadel, aga kaaslastel meeles ikka.

Olen ikka olnud kutsutud nende klassi kokkusaamistele – pidanuks nagu muutuseid märkama, ent iga kord üllatun - millised kaunid ja väarikad daamid-härrad! Kes advokaat, kes firmaomanik, kellel talu, kes ülikoolis tegev, kes turva ... igal oma. Püüa aga nimed-näod kokku viia! Mõned, paraku, juba siitilmast lahkunud (Sulev, Indrek, ...), aga kõik meeles peetud. Ikka on neil asjad kenasti kavandatud ja ikka teada, millised mured kellega ... nagu kooliajal.

No on ikka vahva seltskond! Ka peaaegu 50 aastat hiljem!

Koht – vahva Uhti kõrts või pubi vmt. Tegusad nagu alati, olid tüdrukud seadnud asja nii, et poisid pandi tootvale tööle – põlled ette ja pidukooki tegema. Noh see videojupp mu arvutis on vaatamist-kuulamist väärt! Ega fotod kõike edasi anna, aga vahvad needki.

Töö-töö! Enn, Harri, Valeri, Karl, - igäühel oma tegemine...

Rahulolev koogimees Karl.

Hei! Kus kook on?

Kõik see rahvas seekord pildil koos.

Uhtile tulin otse Märdimetsa talgutelt (sealsed ettekanded-arutelud jäid minust kestma). Ja Uhtiltki läksin varakult ära – Viljandis oli järgmisel päeval Hendriku koolilõpetamine. Tütar Kai-Riin tuli mulle autoga järgi, Hendrik-poiss oli kaardilugejaks ... Nii see pidu minust kestma jäi – ja veel pikalt! ☺

Minu keskkooliklass 7. Keskkoolist, 55 aastat koolilõpust

Oli kord Lina tänava kool, siis 5. kool, siis 7. Keskkool, nüüd - Karlova kool.

Ikka on keegi, kes asja ette võtab ja klassi kokku korraldab. Seekord – Kaja Peebo (nüüd Raid). Tartu bussijaamapealne pidupaik oli tõesti mõnus ja Tallinnast reisijale mugav tulla-minna.

Vasakul – Tiiu Uiho (nüüd Otsus) – suurepärane sõber kooliaastatel ja hiljemgi. Kirjandusolümpiaadil käisime koos ning laagerdasime muusika- ja luulerahvaga (Milli Lõhmus/Toon, Raimo Kangro, Tiina Vabrit/Šubin, Udo Otsus) Kablis ja Kihnus sel 1967. tormi-aastal. Tiiu ja Aime pakkusid mulle lahkelt öömaja kui Tartus ilma elupaigata oma õpetajaelu alustasin. Samal pildil ka klassivanem Kalli Brikkel ja Helle Otsar. Tiiu tundub mulle alati pinginaabrina, kuigi me tegelikult koos ei istunud – tema oli (vist viimases klassis) uksepoolse rea esimeses pingis, mina Aimega – teises pingis.

Paremal pildil – pinginaaber Aime Kuldre (nüüd Paavel) – õppisime koos autoremondil uksepaks (tootmisõpetuse eriala keskkoolis, teised tüdrukud olid kõik müüja või koka erialal). Kolmas pinginaaber Melita oli sedakorda Eestist ära ...

Vähestest lõpuklassi poistest oli kohal vaid Kalju Tisler – temaga mängisime puhkpilliorkestris ja vahel kooli estraadiorkestris. Tüdrukud on vanaemad, soliidsed ja stiilsed kõik. Eks enamus juba pensionil, aga ikka mingi tegevus lisaks – kel administreerimine ERMi juures, kellel lastelaste hoidmine.

Aga vananetakse ning probleeme kipub tulema. Ühe klassiõega läksime koos bussi peale – nägemine ei luba tal võõras kohas üksi käia (sain saatjana tasuta sõidu). Tal tugev pere ja kodus tuleb kõigega toime. Teinegi saab toime, ainult – autot enam ei juhi ja metsas seeni ei näe... Kolmandal abikaasa insuldijärgselt keerulises seisus, ... Aga ometi oli elurõõmus ja mõnus olemine. Hea sõnaga meenutati lahkunud klassiõdesid.

Seekord polnudki aega kellegagi pikemalt kõnelda või omaette istuda – pean eelkõige Tiiut ja Aimet silmas. Aime poole kavatsesin suvel rattamatkal jõuda (Vellavere ja Tõravere kaudu Meerile, kus ta elab) – aga ei jõudnud. Tiiu on suviti Kiidjärvel ... Ehk järgmisel suvel ...

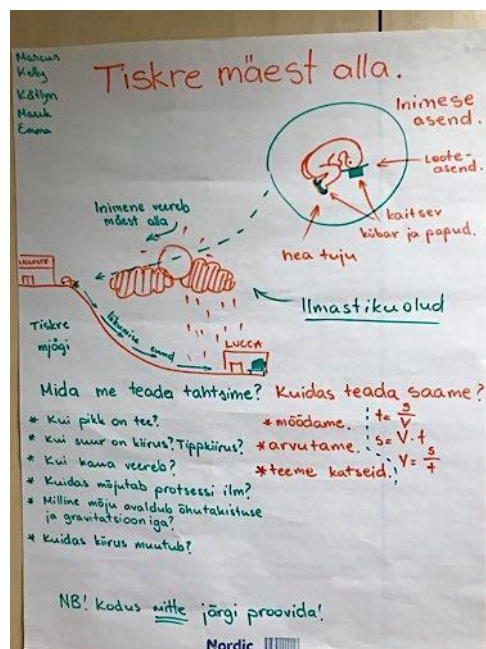
Klassikaaslased, august 2018.

Koolikuud Tabasalu Gümnaasiumis

Oktoobri lõpunädal. Just lõpetasin nn Graubergi-projekti tekstide toimetamise ja asusin kiiruga Balti haridusajaloo ingliskeelsete artiklite kallale (Eesti materjale ootas keeleteoimetaja, et enne aastalõppu saaks projektirahast tasutud, Leedu materjale – Riia Ülikooli kirjastus). Asendusõpetajate ühingust tuleb kiri: Tabasalu gümnaasiumi füüsikaõpetaja oli ette-teatamata lahkunud ja **25 õppetundi nädalas** – tühjad. Otsime – ei leia kedagi. Tõeline SOS-situatsioon! Füüsikaõpetajad on suurim defitsiit Eestis, tuleb tõdeda, otsiti ju hoolega Uskumatu, aga jäin nõusse. Uued õpikud, uus programm, võõras ja ettevalmistamata laboriruum 9 klassitäit lapsi-noori 8. -12. klassini ... Viimati olin

füüsikat õpetamas 21 aastat tagasi ... Uskumatu - kõik “refleksid” tulid tagasi, niipea kui klassi astusin. Ainult 90-minutiline loengu/õppuse rütm segas ja häirib ikka veel. 45 minutit on liiga vähe!

Alustasin enesetutvustusega ja rühmatöoga “Mis on füüsika minu jaoks” – igahelilt 3-5 ühe-mõtte lipikut, rühmaarutelu, süstematiseerimine seinal. Klassis - seinatäis lipikuid. Süstematiseerimiseks jäi väheks aega ja ka oskusi. Gümnaasiumiklassides võinuks süsteemiloomine paremini käpas olla. Aga selle töö kaudu said mulle selgeks nii kõigi klasside üldpädevuste kui füüsikalise mõtlemise põhiprobleemid. Eks ma uurisin neid lipikuid ja laste loodud süsteemi ikka üsna põhjalikult – siin oleks terve artikli jaoks materjali. (Just nägin ühes teadusajakirjas värsket artiklit lipikute kasutamisest õppetöös – taevake! Ei olnud mingit süvapsühholoogilist analüüsi vmt – lihtsalt meetodi-kirje.)

“Füüsika minu jaoks” lipikuväli klassi tagaseinal oli kahvatuvõitu (sisult), olgu tegu 8. või 12 klassiga. Tundus, et vähemalt füüsikaga seoses oli vajaka süstematiseerimise-visualiseerimise, kategoriseerimise oskusi. (Muidugi oli igas klassis ka säravaid mõtteid.) Seda kõike oli hea teada. Füüsika kaudu shakkasime tutvuma õpistiilide, mõttemudelite ja mõttelise eksperimendiga (vt postrit paremal), süsteemi-lähenemise ja kompleksusega (*complexity* - ka keerukus, nagu seda vahel kitsendavalt tõlgitakse). Füüsika on parim vahend universumi, lähilooduse, kõogi-värgi ja inimestegi mailma mõistmiseks – kui õpe ja õpikeskkond sellekohaseks luua.

Kool oli kena ja vastutulelik. Klassi sai kriiditahvel pandud (on asju, mida vaid kriidiga saab teha!), e-kooli tehti sissejuhtus ...

Kahju, et neis klassides õpetama asuvad/-nud “pärisõpetajad” õpilaste pädevuste ja eelkäija (minu) tegemiste vastu huvi ei tundnud. Mainisin küll,

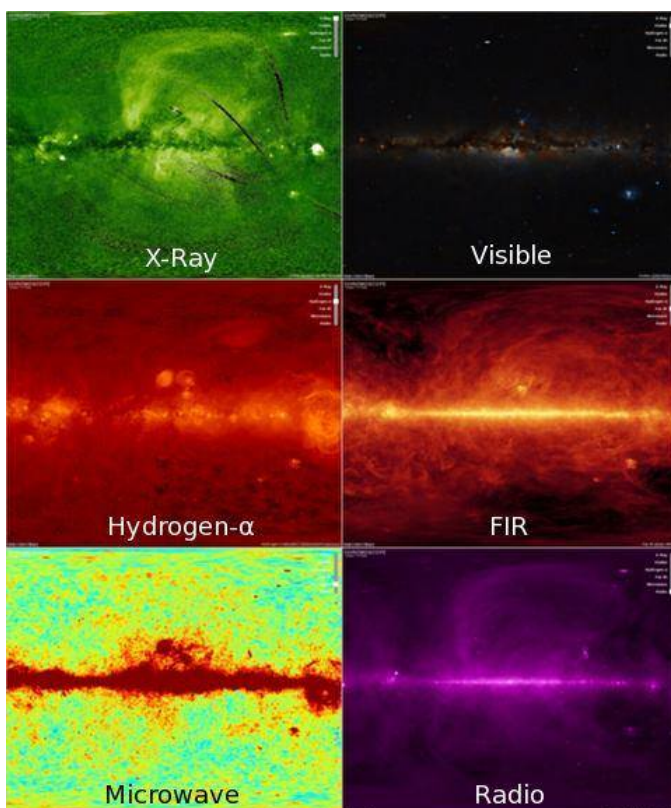
et saame kokku, arutame ... Ju siis ei kuulu järjepidevus nende/ sealsesse pedagoogilisse kultuuri.

Füüsika-süsteemi skeem koolifüüsika slaididelt – rühmatöös nähtu ja pärisfüüsika hõlmamiseks-seletamiseks. Süsteemilähenedamine sobib osale inimestest loomupäraselt, teistele on vaja süsteem pisisammudena üles ehitada.

Et uued õpetajad leiti vaid põhikooli klassidele, tuli mul veel 2,5 kuud õpetada gümnaasiumiklasse. Sai mõned asjad tehtud (pea tosin slaidiseeriat - kõik e-koolis kasutatavad, loodan), mõned ei õnnestunud ka. Ei saa öelda, et olen enesega rahul - koolile keskendumine oli kõigi muude varasemate kohustuste kõrval episoodiline, kahjuks. Alles nüüd näen, mida 12. klass vajab ja kuidas 11. klassis on potentsiaalsed süva-füüsikud segi puhaste humanitaaridega ... Andku nad mulle andeks, mis välja ei tulnud ja vaadaku ikka e-kooli üles pandud slaide - seal on arengu-aluseid igaühele, kes vaid soovib õppida ...

Koolile jäin võlgu füüsika-kabineti ümberehitamise plaani - paradigmaatiline ja loominguline lahknemine. Üks tahab minimaalsete kulutustega "metoodiliselt õiget" (???) aineklassi, teine näeb võimalust-vajadust lapse-/õppijakeskse kompleksse õpikeskkonna loomiseks (sh tänapäevased tehnoloogilised võimalused, avastusõpe jm) ...

- Koostasin kaks slaidiseeriat jõulude-eelseteks tundideks –
- Koolifüüsikale tänases – tähed ja toimumised,
 - *Sapere aude* – söanda olla tark (selle idee eest tänan koolifüüsikut Indrek Peili!). Füüsika laseb kõnelda kõigest – filosoofiast tunneteni, rakust poliitikani.

Ühe **galaktika erinevad “näod”** ehk –

“ilu on vaateleja silmades /lainepikkuses”.

(Tänud, NASA ja NGI)

Eks samuti ole ka iga klassi ja iga õpilasega – kuidas vaatad, nõnda näed. ...

Asendusõpetajate MTÜ – teid tänan võrratu ja uskumatu kogemuse eest ja sellegi eest, et minu TV3 seitsmestesse “lükkamisega” andsite võimaluse teha PR-i õpetajate jaoks. Teilt saadud õrnroosa roos on kenasti kuivatatud olekus ikka olemas! Läks pildina ka jõulutervitusteks.

Tabasalu kooli **õpilasesinduse** noorhäradele (Risto, Steven) ja teistele – samuti aitäh, et mu esimeste koolinädalate kohta nii positiivse vastukaja andsite. Tegelikult olidki õpilased väga sümpaatsed ja üldine õhkkond koolis samuti.

Kooli ettevõtluspäeval soetatud õpilasfirmade vahvlid ja vihikud läksid jõuludel asja ette.

Vahva kõrvalepõige – õpilasfirmade jäätise-laua ees seisab pisike, vast 2. kl poiss ja vaatab, astub saamu-paar eemale ja tuleb jälle ...

“Tahad jäätist?” ... *Mul ei ole raha* ... “Pole viga, võta – onu annab sulle niisama.” (Dialog pisipoisi ja “onu” Risto vahel).

No on ju vahva!

Kogemusi-tõdemusi:

- koolitöö on võrratu, aga korrapärane koolitöö on mu mugavustsoonist veidi väljas;

- õpilased on toredad, sisukad, vajaksid tuge omaenese õppimisviisi äratundmiseks ja parimal viisil kasutamiseks;
- e-kool pole kasvatuslikust ja üldpädevuste arendamise seisukohast parim/sobiv lahendus (lapse-/isiksuse- ja õppimise kesksus, koostöö). Pigem on see potentsiaalne totaalse kontrolli vahend (nii kooli kui lapsevanema poolt). e-kooli/Studiumi ülesehitus ja kasutamine kooliti on tegelikult haridus-/kasvatusparadigma küsimus. Praegu on see vastuolus õppekava üldideega. Aga - e-koole annaks arendada;
- füüsika õpikud on üldiselt vastavad 87-90 aastatel loodud kontseptsioonile (inimene, kultuur, sootsium ja siis füüsikaline maailmapilt ja tehnoloogia, sekka paradokse ja ajalugu - see kokku on koolifüüsika), nendega saab õppida-õpetada;
- asendusõpetajate lai ja hästi ettevalmistatud kasutamine pakuks leevendust õpetajate puudusele.

Koolinädala(te) kõrvalkaja

Ühel päeval saan telefonikõne "Siin TV3, Mina olen Anneli Adermann. ... Te olete valitud Seitsmeste uhkuseks ..." *Mis jutt see nüüd on ...* "Asendusõpetajate "pesa" MTÜ ASÕP esitas teid õpilastelt saadud tagasiside põhjal ... " jne. Lõppes see TV3 võttegrupi käiguga Tabasalu Ühisgümnaasiumi, intervjuudega Feliks Unduskile, tunnijupi lindistamisega, tutvustussaatega TV3s ja piduliku õhtuga Maarjamäe lossis. Tänu Katile, kes lahkelt võttis mind seal saata.

Üks TV3 lindifoto meeldib mulle üle kõige. Kasvõi kaevaku minu peale autoriõiguste rikkumise pärast (aga nagu ja sall on minu!) ...

Ses väärikas reas olen mina küll õige pisikese asja pärast. Ja kõige pisem, see 5 aastane poiss – kõige suurema teo eest – tema päästis suvel oma isa elu, keda pull rängalt puskinud oli ...

Tänud esitajatele, toetajatele, kaaslastele ... (Muide, nii AsÕp kui TV3 seitsmeste-rahva seas on mu kunagisi üliõpilasi, avastasin.) Need koolinädalad polnud küll suurim ja tähtsaim tegu mu elus, aga tore ikka, kui õpetajaid kuidagigi esile tõstetakse. Vahva rahvas oli autasustamisel – ja meeldiv õhtupoolik huvitavate inimestega. Ilus tegu InBank'ilt ja TV3-lt. Kaunis klaasikunstiteos mälestuseks...

Paar asja tahtsin kõlama saada ja loodetavasti ka sain:

- Õpetaja iga tund on kui näitemäng, etendus. Selle vahega, et kui näitlejal midagi untsu läheb – on piinlik, aga homme tuleb saali uus publik, kes eelmisest asjast ei tea. Õpetajal on iga päev “saalis” sama publik ...
- Hoidke õpetajaid, neid pole palju, eriti veel häid õpetajaid (seegi on harv anne).
- Lapsevanemad – usaldage õpetajat, e-kool pole õpetaja (ega lapse) kontrollimiseks. Teil on ühine siht – lapse/inimese parima arengu saavutamine ...
- Maailm on füüsika on maailm. Põnev !

Kultuuri- ja hariduskongress Tallinn-Viljandi-Tallinn, 23-25. nov.

Kongressi ideest teostumiseni oli Haridusfoorumi ja Kultuurikoja koostöö olnud väga aukartustäratav. Eks neid kive-kände tuli ka ette nii vastastkuses mõistmises kui tegevuste koordineerimisel, aga kõigest saadi jagu. V-R Ruus idee algatajana ja tugeva ideelise selgroona lahkus. Mina olin olnud idee tekkimise juures, aga siis tegelenud oma asjadega, siis jälle ühes-teises asjas abiks asunud, seda just sügisel.

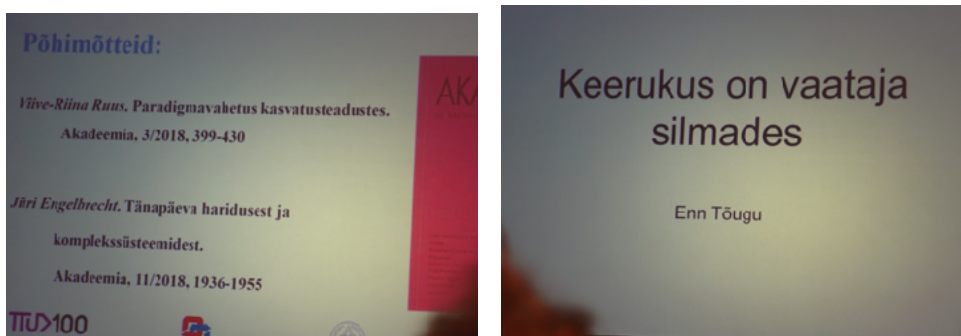
Kolmepäevase kongressi suuristungite juhtideks taheti kutsuda kedagi professionaalset - Rahvusringhäälingust või teatrist vm. Haridusfoorumitel olime ikka oma rahvaga hakkama saanud ... Kui juba - siis olgu ikka süva-kompetentsed inimesed, ei mitte *stand-up* tulevargitajad, ütlesin kui asi arutusele tuli. Joonas Hellerma ja Indrek Treufeld olid minu meelest esimene (ja peaaegu ainud) valik. Teaduspäeva juhataski Indrek Treufeld ja hariduspäeva Viljandis - Joonas Hellerma. Suurepäraseid mõlemad! Hellerma ettevalmistus lubab tal iga kord asjatundlikult ja samas väga tasakaalukalt ning objektiivselt kaaskõnelejat/paneliste juhtida, veendusin taaskord.

Teaduspäev Teaduste Akadeemia majas tõi hariduse, eriti kõrghariduse teadusrahva teadvusse - seda näitasid ettekanded-paneelid. Väga uut minu jaoks ühelgi päeval polnud - aga eks see ole mu spetsialiteet ju ... palju ergastavat äratundmist - seda küll.

Akadeemikute paneel. ETA president T Soomere (vasakul) modereerib.

Maailma ülikoolide ühenduse president kõneles isiksusekesksest haridusest-kasvatusest¹⁸. Nauditavad ettekanded Eesti poolt (TLÜ, TTÜ, TA) – keerukusest (E Tõugu), kompleks süsteemidest (J. Engelbrecht) jm.

Hea, et neid lähenemisviise (lõpuks ometi) ka väljaspoolt kasvatusteaduse, pedagoogika ja haridusega seostatakse ning rõhutatakse. Lõhe kasvatus-haridusteadustes toimuva ja selle tajumise-mõistmise-tunnustamise vahel teistes, eriti “kõvades teadustes” ei näita kadumise märke. On sedamoodi, et “päristeadus” hakkab avastama-tunnustama ja kasvatus- ja haridusele soovitama seda, mida selles üsna ammu niigi teatakse-tehakse. Kui mitte peavoolu-hariduses, siis alternatiiv- ja uuendushariduses küll. Vahel - lihtsalt teise nime all.

Nii oli kompleksus/keerukus üks keskne teema võrdlevate haridusuuringute ühingu CECE aastakonverentsil Kopenhagenis (2002, nt Mason¹⁹ Hong Kongist jt). Juhtusin temaga lõunalauas kõrvuti istuma ja jutt läks teooriast praktilise koolihariduseni, õppekava ja metoodikani. Raivo Viluga kirjutasime 1997. a EHF jaoks artikli Ida-Viru kooliarenduse kohta²⁰, kus kompleksuse mõiste oli kasutusel (kooliarendus kui kompleksne väli, mis hõlmas ka nt kogukondi), 2008. aasta õpetaja-uuringu raamatus²¹ on kompleksus ja süsteemimõtlemine juba seotud tolleks ajaks käibivas konstruktsioonis (teadmusujuhtimine ja õppiv organisatsioon, kogukond). Üliõpilased tegid selle teemalisi kooperativeid projekte²² igal aastal. Sama

¹⁸ The sustainable social construction of the future depends on effective education and effective application of sciences.

Dr Alberto Zucconi - Maailma Kunstide ja Teaduse Akadeemia varahoidja, Maailma Ülikoolide Konsortsiumi peasekretär.

¹⁹ Temalt hiljem: Mason, M. (Ed.). Complexity Theory and the Philosophy of Education. Wiley-Blackwell Publisher.

²⁰ Sarv, E.-S., Vilu, R. (1997). Ida-Virumaa kooli arendus - virtuaalsete (kultuuri-) kogukondade loomise ja arendamise tiigel. Rmt Hariduse tugisüsteemid paljukultuurilises Eestis, Ida Virumaal. Jõhvi: Eesti Haridusfoorum`97, 35 - 44.

²¹ Sarv, Ene-Silvia. (2008). Õpetaja ja kooli õpilase arengu toetajana. Õpetaja enesest ja koolist. Toim L Pallas, K-E Kont. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus (raamat +CD, Statistilised lisad: L Pallas). Ptk 1, 2. <http://www.scribd.com/doc/74205796>

²² Nt: Ailar Lyra, Kai Rei, Kadri Siller, Maarja Tinn, Mirjam Meremaa-Pärn, Piret Jaagu. (2009). **Inimuuritud ja kompleksuse teooriad.** Kooperativeid tõlke kokkuvõte J. Horni artiklist. Tallinn, TLÜ.

lugu on refleksiooni, holistlikkuse ja väärtuskesksusega. See “meie teadsime juba ammu” on muidugi pelgalt tõdemus. Peavoolumõtlemisse, laiemalt haridustegelikkusesse jõudmiseks ongi vaja, et need “suured” ja “päris” ja “kõvad” teadused/ teadlased/mõjuisikud (*influenserid*, kirjutab mõni) selle teadmise-kogemuse avastaks ja tähtsaks räägiks.

Viljandis Ugala saalis ja Riigigümnaasiumis toimunud **hariduspäev** oli rahvarohke, paneelid sisukad ja rühmatööd samuti. Loodan, et need kokkuvõtted²³ ka kongressi kodulehel ilmuvad. Omal poolt kirjutasin kasvatusteaduslike uuringute ja formaalse ning mitteformaalse hariduse lõimimise rühma kokkuvõtte (see oli liitrühm, mida mind juhtima paluti).

Ugala saalis tükk aega enne algust. Esiplaanil Jüri Jürivee – pikaajaline kutsekooli direktor ning EHF toimkonna ja juhatuse liige.

Kristi Mets-Alunurm oli läbi uurinud Eesti Teaduse Infosüsteemi andmebaasis (ETIS) oleva **kasvatuse-/haridusteaduse** alla liigitatu (artiklid, projektid jm). Statistiline analüüs oli tehtud küll vaid pealkirjade põhjal, aga seegi näitas kätte valdkonnad, mida vähem uuritud. (Märksõnade-põhine analüüs lubanuks muidugi sügavamale kaevuda.) Viimase viie aasta jooksul on kokku vaid 1-2 uuringuga esindatud nt haridusökonomika, hariduspoliitika ja -juhtimise strateegia ning haridusinstituutide teooria. Ometi tehakse just neis valdkondades olulisi otsuseid, mis puudutavad praktiliselt igaüht. Seega – teadmispõhisust on haridus-otsuste vundamendis vaid pisut, kui üldse ...

Formaalse ja mitteformaalse hariduse lõimituse arutelu eestvedajad olid Mary-Ann Talvistu ja Piret Sepp. Väljaspool kooli toimuv õppimine peaks loomulikult olema n.ö kooliõppimisega lõimitud ja

²³ Hariduspäeva kokkuvõtted: <https://padlet.com/astersild/kongress>

õppekavaliselt arvestatav. Muide, Saskatchewanis provintsi (Kanada) õppekavas on igal aastal õpilasel võimalik/vaja saada vähemalt kaks ainepunkti just koolivälise õppimise eest (seda juba 90ndate lõpu *Evergreen* õppekavas).

Kahe (algselt erinevatesse rühmadesse planeeritud) teema kombineerimine läks üsna rahuldavalt ja vastastikune rikastamine toimus. Küllap on sel ka kongressiväline väljund inimeste ja nende juhitud organisatsioonide teadmuses ja töös.

Et Viljandi päevalt loodeti sisendit ka HTM 2035-strateegiasse, siis meie rühma poolt arutatu põhjal sõnastasin vajaduse:

- saavutada koolivälistele pedagoogidele (muuseumipedagoogid jt) ka formaalne õpetaja-staatus (koos vastava palgaga jmt),
- hakata arvestama (koormuse hulka) õpetajate tunniväliseid ja nädalavahetuse ettevõtmisi õpilastega,
- lõimida üldhariduse õppekavasse kooliväline muuseumi- jm õpe, samuti tööpaigaõpe ning lisada need ka täiendusõppe kavadesse.

Selle päeva ja kongressi enese tähtsus haridusrahva jaoks oli kindlasti suurem kui ettepanekud HTMile.

Estoniasse lõpupäevale jätsin minemata – koolinädal selja taga ja teine ees ... artiklite toimetamine ikka veel pooleli ... Aga salvestuste põhjal oli see väärikas ja nauditav.

Üks üldse mitte uus asi jäi silma-kõrva kriipima: kui vaja haridust (mistahes nurga alt) kritiseerida – on kõvahääelseid igat sorti meedias küllaga, aga positiivsed asjad – olgu see head PISA tulemused või seesama kongresski – jäävad pea-aegu kõlapinnata või siis otsitakse, kuskohalt saaks ikka midagi niru, untsuläinut leida.

Viljandi hariduspäeva kokkuvõtteks kogunemas... Midagi me Marju Lauristiniga arutame... Reet Laja valmistub päeva lõpuistungit juhatama.

Päeva kokkuvõtted rühmadelt –
tore ruumipuudus Viljandi
Gümnaasiumi auditooriumis!

Kokkuvõtteks

Plaanitud 10-15 leheküljest sai ... Osa asju on eespool kirjas, mõnele vaid Lisas viidatud. Ja mõni on hoopis välja jäänud – nt toredad kudumid õde Mallelt, rattaretked Juhani istikuärisse Kivimäel ja Balti jaama turule (maasikale ja seenele), pirnikompott Madara aia hiigel-pirnilt, külmkappide täitmine maasikate jm mõnusaga, 11 sidrunit aknalaua-puult.

Üllatavalt tegevusrohke aasta! Rahulik, mõnulev pensionäri-olek on kusagil peidus. Ikka jälle leidsin end arvutist kell 3-4 hommikul (nt *Africam* - taevas sinine ja loomad liikvel). Ebatervislik küll, aga - just öösel tekib tekst ... Ikka otsisin paari päeva, et end välja magada. Nüüd kui kooli töö läbi sai - ehk on uneaeg käes! Jõulu- ja uue aasta õnnitlused jäidki seepärast teele saatmata. Ehk see pikk lugu korvab kõik möödunud aastal tegematajäänu ...

Eneseavastused ei lõpe; head inimesed on maailmas ülekaalus - mõned lahkuvad siitilmast, teised sünnivad; lapsed-lapselapsed on põnevad vaadata ja kaasa elada, mu mõtetes on nad alati; sõpru on kõikjal - aastatega vaimsed sidemed aina tugevenevad, kui neid mõtetes hoida, mis sest, et silmast-silma või netis kohtumised puuduvad.

Keep going! nagu ütles eurütmia-õpetaja Glenys Emerson-kolledži aegadel.

Ikka mõnuga edasi!

Vaade aknast (+ sidrunipuu jm aknalaul)

Madara Lillevilla

Lisa. Akadeemilist laadi tegevuse ülevaade

Toimetamine ja sisutoimetamine

Balti haridusajalugu, III osa (Riia Ülikooli kirjastus, inglise k, koost. I Kesture)

Toimetatud (sisutoimetamine)

- Leedu teadlaste artiklid – 8 artiklit ca 100 lk.
- Eesti teadlaste artiklid – 10 artiklit ca 150 lk,
 - E. Mägi, V Rõuk. From a Separate Special Education to an Inclusive Education Paradigm in Estonia (1990-2004).
 - T. Õun. Development of a national curriculum for pre-school child care institutions in Estonia in 1990-2004.
 - V. Varik. Changes in the network of Estonian general education schools,
 - M. Oja. History teaching 1990-2004.
 - R. Liivik, M. Sirk. Changes in vocational pedagogy after the restoration of independence in Estonia.

Kirjutatud (ja toimetatud) III osa jaoks (2016/17-2018, pidevalt):

- Ene-Silvia Sarv. Historical background of educational reform in Estonia, and Baltic cooperation, 19 lk;
- V. Rõuk, E-S. Sarv. *Estonian Curriculum: Becoming independent*, 33 lk;
- E-S Sarv. *Educational/Pedagogical and research paradigms change 1991 – 2004: case of Estonia*, ca 20 lk (töös ja kipub kasvama ...);
- E-S Sarv. *School culture 2004 – endeavor for learning organisation*, 23 lk.
- E-S Sarv. School-physics programme – 10 years cooperative knowledge creation, ca 10 lk (töös)

Ene Graubergi projekt “Eesti jätkusuutlik areng: kutsehariduse ja kõrghariduse stsenaariumid aastateks 2020–2035”:

- a) tekstid: Analüütiline ülevaade, 165 lk,
Raamatu materjal, 300 lk,
Kokkuvõte, 36 lk;
- b) E-S Sarve koostatud tekstid ca 20 lk (koostajale viidatud joonealuses):
Bologna-Lissaboni protsessi ülevaade,
Eesti tulevikustsenaariumide ülevaade,
skeemid kogumiku tulevikustsenaariumidele (4 skeemi).

Retsenseerimine-kommenteerimine

Raamatu **Eesti Haridus 100** – haridusuuenduse ptk retsenseerimine;
Georgia **õpetajakoolituse (MA) raamprogrammi** ja Batumi ning Telavi
Ülikoolide õpetajakoolituse programmide retsenseerimine-kommenteerimine.

Koostatud-vormistatud-kirjutatud

Poster “Viive-Riina Ruus 1936 – 2018”, ca 20 lk.
<https://www.scribd.com/document/384348905/Viive-Riina-Ruus-Juubelipostrist-hu-vastija-tupostriks>

Õppematerjalid koolifüüsikast

Slaidiseeriad ja lisamaterjalid

- Sissejuhatus – enesetutvustus ja füüsika süsteem
- Koolifüüsikale tänases – tähed ja toimumised
- *Sapere aude* – söanda olla tark
- 10. kl - Füüsika meie kogemuses ja teadmuses, Kulgliikumise kinemaatika, “Tiskre mäest alla”, Dünaamika, Võnkumised ja lained
- 11. kl – Elektromagnetism, Elektromagnetlained, optika, aatom
- 12. kl – Mikro- ja megamaailma füüsika, *Sapere aude* – söanda olla tark.

Uuring

The role of the middle tier in high-performing education systems: report on Estonia. 23 pp. – key-informer interview, sources analysis, overview. (Nov-dets, UK uurimisprojekt EERA kolleegidelt S. Bubb jt).

Artiklid

(lisaks Balti haridusajaloo artiklitele)

Ene-Silvia Sarv. (2018). **Õppija ja (õpi)ühiskond 21. sajandi Eestis**. Eesti Haridusfoorum-2017 eelürituse – õpikerilaua põhjal. 16 lk.
<https://www.scribd.com/document/370665322/O-ppija-ja-o-piu-hiskond-21-sajandi-Eestis-E-S-Sarv>
<https://www.haridusfoorum.ee/kogumikud/kogumik-2017-avaleht/õppija-ja-õpi-ühiskond-21-sajandi-eestis-ene-silvia-sarv>

Ene-Silvia Sarv. (2018). **Õppija ja (õpi)ühiskond 21. sajandi Eestis**. Eesti Haridusfoorum-2017 eelürituse – õpikerilaua põhjal. 25 lk. Fotodega.
<https://www.scribd.com/document/370669572/E-S-Sarv-O-ppija-ja-o-piu-hiskond-21-sajandi-Eestis-fotodega>

Sarv, E-S. (2018). **Eesti tuleviku-stsenaariumid ja kool**. (Käsikiri, autori valduses.)

Ettekanded

Koolikliima ja koolikultuur.

<https://www.scribd.com/presentation/372559582/Э-С-Сарв-Школьный-климат-и-культура-школы-Презентация-на-международной-конференции-Свобода-в-школе-23-02-2018-Винники-Львовская-обл-Украина>

Johannes Käis – olulist tänastele ja homsetele õpetajatele. J Käisi Seltsi Harjumaa haru konverentsiks (14. nov).

<https://www.scribd.com/presentation/409491075/E-S-Sarv-Johannes-Kais-olulist-tanastele-ja-homsetele-opetajatele>

Muu tegevus

Regulaarsed (akadeemilised) Skype-**seminarid** 2 korda kuus: Talguakadeemia ja Võimaluste värava klubi.

Eesti Kultuuri ja Hariduse **kongress** novembris – hariduspäeva kavandamises osalemine, töö- rühma juhtimine, kirjalik kokkuvõte.

“Tänane kool ja koolifüüsika” – materjalid ja teoreetilise ülevaate kava (käsikiri);

Kerilauad (ettevalmistus, läbiviimine, kokkuvõte):

Maakogu ideest - inimesed, kogukonnad, kihelkonnakogud - võrgustikuks saamine. Ettemõtluskerilaud 7. aprillil 2018, Tartu. (1 päev, tegevus-/protsessikava – 4 lk, kokkuvõte).

Pärnu Täiskasvanute Gümnaasiumi arengukava (2 p + kokkuvõte, sept)
E-S Sarv. 2018. HARIDUSIHALUSKERILAUD “PTG arengukava 21. sajandi 20ndate kontekstis ” 27-28. september, 2018. Haapsalu. Töökava. 7 lk.
E-S. Sarv. 2018. HARIDUSIHALUSKERILAUD “PTG arengukava 21. sajandi 20ndate kontekstis ”. Kokkuvõte. 4 lk.

Georgia/Tbilisi – õpetajakoolituse õppekavade arendus
(2-päevane seminar-kerilaud, + loengud kolmes ülikoolis, veebr-märts), raport 13 lk + lisad.

Ettekandeid:

- Vinniki (Ukraina) rahvusvahelisel konverentsil: “Kool, õnnelikkus - uuringud ja tegelikkus” (24. veebr).
 - “Программы подготовки учителей МА – некоторые аспекты компиляции». Tbilisi Suhhumi ülikoolis ja Kutaisi, Gori, Telavi ülikoolides: koos konsultatsioonidega (veebr-märts).
 - Leedu Haridusministeeriumis: “Eesti hariduse edust ja probleemidest”
 - Johannes Käis – olulist tänastele ja homsetele õpetajatele. J. Käisi Seltsi konverentsi teadusettekanne, 14.nov. Peetri kool. (Arhiivipõhine ettevalmistus ja slaidiettekanne + artikli mustand.)
 - Sissevaade kasvatusvaldkonna arengusse.
Kristi Mets ja Ene Silvia Sarv. 24.11. Kultuuri- ja haridusfoorumi hariduspäev „Inimeseks õppides ja kasvades“, Viljandi.
- + mõned lühemad ettekanded ja vestlused
Eesti Kultuuri- ja Haridusfoorumi hariduspäeval,
raamatu “Eesti haridus 100” esitlusel,
kohtumisel Poola Toruni linna haridusrahvaga Tallinnas,
Balti Haridusajaloo Ühingu koosolekul Riias jne.

Teaduslik/ühiskondlik-organisatsiooniline tegevus

Kultuuri ja Hariduse Kongress 2018 “Inimese areng ja õppimine Eesti kultuuris” – ettevalmistuskomisjon - liige

MTÜ Eesti Haridusfoorum - asutajaliige, EERA – auliigeIFORE, EFÜ, EAPS, BHAS, TAÜ jm - tegevliige